

Benkó Krisztina

Gyermekjogok a nemzetközi jogban

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL NAPJAINK FEGYVERES KONFLIKTUSAIIRA

„A gyermekek ártatlanok, sebezhetőek, élénkek és tele vannak jó reménnyel. Az ő idejük az öröme és békéé legyen, játékkal, tanulással és fejlődéssel.”¹

Napjainkban mintegy 300 000 gyermeket kényszerítenek arra, hogy katonaként vegyen részt különböző fegyveres konfliktusokban. Nagy részük még 10 éves sincs.

Ennél is magasabb azonban azoknak a gyermekeknek a száma, akik ha nem is katonaként, de magukon hordozzák a háború nyomait. Csak a kilencvenes években 1 millió gyermek lett árva vagy szakadt el más módon szüleitől, 20 millióan kényszerültek hazájuk elhagyására, és 4 millióan szenvedtek maradandó sérüléseket. A háború azonban a fegyverek letételével még nem ér véget. Évente 8–10 000-re tehető azoknak a gyerekeknek a száma, akik hátrahagyott taposóaknák miatt sérülnek vagy halnak meg.

Mindez gyakran azért történik, mert a fegyveres konfliktusban érintett felek alapvető nemzetközi jogi elveket, egyezményeket, nyilatkozatokat sértenek.

Jelen tanulmány a gyermekek helyzetét mutatja be napjaink fegyveres konfliktusaiban, ismertetve a legfontosabb nemzetközi gyermekvédelmi dokumentumokat, és rávilágítva a legsúlyosabb problémák rendezésére törekvő gyakorlatra.

1. Általános adatok

Ma a világon 2,1 milliárd gyermek él, ők jelentik Földünk népességének 36%-át. Évente mintegy 132 millió újszülött látja meg a napvilágot,

de minden negyedik gyermek olyan családba születik, melynek napi jövedelme nem éri el az 1 dollárt. A fejlődő országokban még szörnyűbb a helyzet, hiszen ott minden harmadik gyermek nyomorog.² Ezt a nyomort nagyban fokozza a mintegy 30 országban uralkodó háború, polgárháború. Érdeemes megfigyelni azokat az adatokat, melyek szerint az első világháború halálos áldozatainak alig 5%-át tették ki a civil lakosok, míg ez a szám a második világháború idején már 48%-ra emelkedett. Napjaink háborús áldozatainak 90%-a polgári lakos, gyakran nő és gyermek.³ Nem véletlen tehát, hogy az elmúlt 10 évben 2 millióra emelkedett azoknak a gyermekeknek a száma, akik közvetlenül fegyveres konfliktus miatt haltak meg. Kb. 6 millió gyermek szenvedett maradandó károsodást, megszámlálhatatlan azonban azoknak a gyermekeknek a száma, akik az átélt élmények miatt egy életen át rettegnek, vagy más módon viselik magukon a háború nyomait. A 21. században sem kedvezőbb a helyzet (bár a 2005-ös adatok bizonyos térségekben pl. Afganisztánban és Angolában némi javulást mutatnak a 2004-es adatokhoz képest), kb. 30 millió gyermek él háborús övezetben, s ebből világszerte kb. 250–300 000 18. életévét még be nem töltött gyermek kényszerül arra, hogy katonaként fegyveres konfliktusokban vegyen részt.⁴ Gyermekkatónák, aknaszedők, kémek, szakácsok, hordárok, szexuálisan kizsákmányolt rabszolgák. Mindannyian gyermekek. Ezek az államok, melyeket a későbbiek folyamán bemutatok, félre tesznek minden emberi jogi egyezményt, mellőznek minden gyermekjogi nyilatkozatot, tönkre teszik gyermekek és szüleiük millióinak életét. A szemben álló felek ma már nem tesz-

nek különbséget civilek és katonák között, épp ezért nem jelentenek elegendő védelmet az eddig megalkotott, a háború polgári lakosságának biztonságát szolgáló egyezmények.

2. A háborúra és a fegyveres konfliktusokra vonatkozó nemzetközi jogi szabályok

Megítélésem szerint a gyermekjogok háborús konfliktusokban való alakulásának átfogó vizsgálata nem nélkülözheti magának a háborúnak, illetve az arra vonatkozó legalapvetőbb szabályoknak a bemutatását.

2.1. A háború fogalma, megindításának körülményei, közvetlen következményei a nemzetközi jogban

„A háború két vagy több állam közötti fegyveres küzdelem”,⁵ mely jogi értelemben fegyveres támadással vagy hadüzenettel áll be, ami egyúttal a hadiállapot kialakulását is eredményezi. Lehetséges azonban, hogy a hadüzenet nem követi konkrét fegyveres összeütközés, mint ahogyan a fegyveres összeütközés sem jelent feltétlenül háborút. Gondoljunk csak az ún. határincidensekre, melynek során csak kisebb egységek vesznek részt fegyveres összecsapásban. A hadiállapot az ellenségeskedések megkezdésétől vagy a hadüzenettől a békeszerződés megkötéséig tart, de a háború tényleges állapotát már a fegyverszüneti egyezmény is megszünteti. A hadüzenet megküldése s így a háború megindítása számos jogi és tényleges következménnyel jár. Általában minden hivatalos kapcsolat megszakad, bár semleges államon keresztül bármely kérdés megoldására kapcsolat létesíthető. A hadviselő felek területén rekedt ellenséges állampolgárokkal kapcsolatban eleinte a kiutasítás, majd az internálás, illetve a rendőri felügyelet alá helyezés vált gyakorlattá. (Az internálás fontos szabálya, hogy ennek során a családokat nem szabad szétszakítani.)

2.2. A fegyveres erő

A háború nem az állam egészének, hanem csak a szembenálló felek hadseregeinek harca. A fegyveres erő tehát e szembenálló felek haderőinek olyan szervezett fegyveres erőit jelenti, amelyek alárendeltjeik magatartásáért felelős parancsnokság alatt állnak akkor is, ha egyébként egy el nem ismert kormányhoz tartoznak. Nem kötelező kritérium az egyenruha vagy jelvény viselése, de kritérium a belső fegyelmi rendnek való alávetettség a hadviselés szabályainak betartása érdekében. A fegyveres erő egyrészt reguláris haderőből, azaz harcolókból (kombattánsok) és nem harcolókból (katonaorvos, tábori lelkész, haditudósító stb.), másrészt pedig irreguláris haderőből áll (Utóbbinak a hágai egyezmény szerint a népfelkelő minősül.)

2.3. A háború jogszerűfolytatása

Az 1899. évi I. és az 1907. évi II. hágai konferencián került sor azon hadviselési szabályok egyezménybe foglalására, amelyek a háború jogszerű folytatása tekintetében a mai napig érvényben vannak. Az említett egyezmények megtiltották a mérges gázok és az ún. dumdum lövedékek használatát, az 1907. évi egyezmény pedig kimondta, hogy tilos az olyan fegyver alkalmazása, amely szükségtelen szenvedést okoz, illetve amelynek hatása nem korlátozható a hadviselő felekre. Megtiltotta továbbá a gáz- és vegyi fegyverek alkalmazását. A tiltott fegyverek köre később fokozatosan bővült, s 1997-re már a gyalogsági taposóaknákra is kiterjedt. Ezen utóbbi fegyvert azért emelem ki, mert ezek a polgári lakosság, így a gyermekek között a háború lezárását követően is szedik áldozataikat. A Martensklauzula értelmében azonban olyan harcmódok és fegyverek is tilosnak tekintendők, amelyek konkrétan nem esnek tilalom alá, azaz konkrétan nincsenek nevesítve. A tiltott hadviselési módok közül a kulturális javak elleni támadást emelem ki, hiszen ez gyakran iskolákat is érint, mely azon

következménnyel jár, hogy a gyermekek nem tudnak iskolába járni.

3. Gyermekjogi egyezmények, gyermekjogokkal összefüggő nemzetközi dokumentumok

Az Egyesült Nemzetek Szervezete 1948-ban fogadta el Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, mely csupán közgyűlési határozat maradt, s mint ilyen, elvileg nem kötelező jellegű. A benne felsorolt nemzetközi jogok azonban végső soron a gyakorlatban már kialakult és ma már szokásjogilag elismert szabályokat jelentenek. A nyilatkozat részletes ismertetésétől e helyen eltekintek, hiszen a deklarációban foglalt jogok a későbbiek folyamán két egyezmény keretében is szabályozásra kerültek, így a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában.

3.1. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya

Az Egyezségokmányban szabályozott jogok tartalmukat tekintve számos hasonlóságot mutatnak az Emberi Jogok és az Alapvető Szabadságok Védelméről szóló Egyezmény rendelkezéseivel. A két egyezmény között alapvető különbség azonban, hogy mg az előbbi egyetemes nemzetközi jogi jellegű, addig az utóbbi elfogadására az Európa Tanács keretein belül került sor, tehát regionális jellegűnek tekinthető.

Az Egyezségokmány szerint „Minden háborús propagandát törvényben kell megtiltani”,⁶ mint ahogyan „törvényben kell megtiltani a nemzeti, faji vagy vallási gyűlölet bármilyen hirdetését, amely megkülönböztetésre, ellenségeskedésre vagy erőszakra izgat”.⁷ Az Egyezségokmány rögzíti továbbá, hogy „minden gyermeknek fajra, színre, nemre, nyelvre, vallásra, nemzeti vagy társadalmi eredetre, vagyonra, vagy születésre való tekintet nélkül joga van arra a védelemre,

amely őt kiskorú állapotában a családja, a társadalom és az állam részéről megilleti”.

3.2. A Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya

Az ENSZ Közgyűlése 1966. december 16-án fogadta el a fent nevezett Egyezségokmányt, mely hangsúlyozza a gyermekek és a fiatalkorúak védelmét a gazdasági és a társadalmi kizsákmányolással szemben. Minden olyan munka, mely e személyek erkölcsére, egészségére káros, rájuk nézve életveszélyes, vagy akadályozza rendszer fejlődésüket, büntetendő.⁸

3.3. Az Emberi Jogok és az Alapvető Szabadságok Védelméről szóló Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó kiegészítő jegyzőkönyvek

Az Európa Tanács keretében került sor a fent említett Egyezmény elfogadására, melynek jelentősége abban mutatkozik meg, hogy részletesen és precízen határozza meg az alapvető emberi jogokat és szabadságokat, biztosítva ezáltal az alapjogok hatékony nemzetközi védelmét. Az Egyezmény által létrehozott Emberi Jogok Európai Bíróságához (határozata az egyezményben részes államok számára kötelező) az Egyezményben foglalt jogok és szabadságok megsértése miatt államok és magánszemélyek egyaránt fordulhatnak. Az Egyezményben felsorolt jogok szinte kivétel nélkül olyan természetűek, amelyek fegyveres konfliktus idején jelentőséggel bírnak, így ezeket részletesen mutatom be.

Az élethez való jog

„A törvény védi mindenkinek az élethez való jogát.” Az Egyezmény ezen alapvető rendelkezése alapján a halálbüntetést kiszabó bírótétel kivételével senkit sem lehet életétől szándékosan megfosztani.

A kínzás és az embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma⁹

A fent említett tilalomnak polgárháborús körülmények között különös jelentősége lehet, ha a kínzást, illetve a rossz bánásmódot elkövetők ellen – azokról tudván – a felettesek nem intézkednek a megbüntetésük végett vagy a hasonló cselekmények megelőzésére. Sérülhet ez az elv a strasbourgi szervek joggyakorlata szerint abban az esetben is, ha olyan országba történik a kiutasítás, kiadatás, amelyben a kiadott, illetve kiutasított személyt kínzás vagy embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés fenyegeti.

A rabszolgaság és a kényszermunka tilalma

„Senkit sem lehet rabszolgaságban vagy szolgaságban tartani”, mint ahogy „senkit sem lehet kényszer- vagy kötelező munkára igénybe venni”.¹⁰ Nem minősül kényszer- vagy kötelező munkának az a munka, amelyet letartóztatás folyamán vagy letartóztatáshoz kapcsolódó feltételes szabadlábra helyezés idején általában megkövetelnek, mint ahogyan a katonai szolgálat és a kötelező katonai szolgálat helyett megkívánt szolgálat, a szükségállapot vagy természeti csapás esetén előírt szolgálat, illetve a rendes állampolgári kötelezettségek körébe tartozó munka sem.

Az oktatáshoz való jog

„Senkitől sem szabad megtagadni az oktatáshoz való jogot.”¹¹

A halálbüntetés eltörlése, illetve halálbüntetés háború idején

„Senkit sem lehet halálbüntetésre ítélni, sem kivégezni.”¹² Háború idején, vagy háború közvetlen veszélye idején az állam törvényhozása a halálbüntetésről rendelkezhet, melyet azonban

csak törvény által megszabott esetekben és módon lehet kiszabni.

3.4. Az Európai Szociális Karta

Az Európai Szociális Karta a 15. életév betöltését a munkaviszony létesítésének alapvető feltételeként határozza meg. Kivételt képeznek azon munkavégzési tevékenységek, melyek a gyermek egészségére, erkölcsére vagy oktatására veszélytelennek minősülnek.

3.5. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) 182. számú egyezménye a gyermekmunka legrosszabb formáinak betiltásáról és a felszámolására irányuló azonnali lépésekről

A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 1999. június 17-én fogadta el „a gyermekmunka legrosszabb formáiról szóló 1999. évi Egyezmény” néven idézhető dokumentumot. Ez a dokumentum a munkavállalás alsó korhatáráról szóló 1973. évi Egyezmény és Ajánlás kiegészítésének minősül.

Gyermek alatt az Egyezmény vonatkozásában minden 18 év alatti személy értendő.

A gyermekmunka legrosszabb formáinak körébe tartozik:

„a) a rabszolgaság vagy a rabszolgasághoz hasonló gyakorlat valamennyi formáját, úgymint a gyermekek adásvételét és a gyermekkereskedelmet, az adórszolgaságot és jobbágyságot, valamint a kényszer- vagy kötelező munkát, ideértve a gyermekek kényszer- vagy kötelező sorozását fegyveres konfliktusokban való bevetésük érdekében;

b) egy gyermek prostitúció, pornográfia készítés vagy pornografikus előadás céljára történő használatát, vásárlását vagy felajánlását;

c) egy gyermek illegális tevékenységre, különösen a vonatkozó nemzetközi szerződések szerint meghatározott kábítószer-előállításá-

ra és az azokkal való üzérkedésre történő használatát, vásárlását és felajánlását.”

Jelen tanulmánnyal összefüggésben a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet előbbi dokumentumának abból a szempontból van különös jelentősége, hogy a 18 év alatti gyermekek fegyveres konfliktusba történő kötelező bevonását a gyermekmunka legrosszabb formái közé sorolja. 2003-ban a Szervezet 31 országot vizsgált meg, melyek közül a Kongói Demokratikus Köztársaságban, Burundiban, Mianmarban, Srí Lankán, Szíriában és Ugandában bizonyítottan találta a gyermekmunka fent említett legrosszabb formájának megvalósulását. A probléma megoldásában jelentős előrelépést jelentett a 2003 májusában megkötött azon egyezmény, amely Mianmarban egy különleges megbízott felügyelő munkáját tette lehetővé bár ennek tényleges megvalósítására 2004 júniusáig nem került sor.¹³

3.6. Az Európai Unió Alapvető Jogok Kartája

Az Európai Unió alapvető jogokról szóló kartáját 2000. december 7-én, Nizzában fogadták el. A Karta az alapvető jogokon kívül nem tartalmaz olyan jogot vagy szabadságot, amely a gyermekeket fegyveres konfliktus idején többletjogként megilletné, így a Karta részletes ismertetésétől eltekintek.

3.7. Afrikai Karta a Gyermekek Jogairól és Jólétéről¹⁴

A Gyermekek Jogairól és Jólétéről szóló Afrikai Karta 1999. november 29-én, mint regionális gyermekjogi egyezmény lépett hatályba. Ismertetését nélkülözhetetlennek tartom, hiszen a gyermekjogok háborúk és fegyveres konfliktusok idején való sérelme leggyakrabban az afrikai országokban jelenik meg.

A Karta értelmében gyermeknek minősül minden emberi lény, aki a tizennyolcadik életévét még nem töltötte be.¹⁵

A gyermeket megilleti az élethez és a fejlődéshez való jog, így a Kartában részes államok kötelesek a lehető legmagasabb szinten biztosítani a gyermekek életben maradását, védelmét és fejlődését. Hangsúlyozzák továbbá hogy bűncselekmény elkövetése miatt gyermekkel szemben halálos ítéletet kiszabni tilos.¹⁶ Tilos a gyermekek közötti diszkrimináció Minden gyermeknek joga van az oktatáshoz, melynek a gyermek személyisége, tehetsége, mentális és pszichikai előrehaladását, az emberi jogok és alapvető szabadságok és a „pozitív afrikai morál”, a hagyományok tiszteletben tartását kell szolgálnia.¹⁷ A gyermeknek joga van a lehető legjobb fizikai és mentális egészséghez.¹⁸ A Karta tiltja a gyermekek gazdasági kizsákmányolását és minden olyan munkavégzést, amely fizikai, lelki, erkölcsi és szociális fejlődésüket hátráltatja.¹⁹ Tiltja továbbá a gyermekekkel szembeni nemi erőszakot, durva bánásmódot és kínzást.²⁰

A fegyveres konfliktusokkal összefüggésben a Karta rögzíti, hogy az aláíró államok tiszteletben tartják és biztosítják a nemzetközi humanitárius jog szabályait a fegyveres konfliktusban érintett gyermekek vonatkozásában. Megtesznek minden szükséges intézkedést annak biztosítása érdekében, hogy a gyermekek közvetlenül ne vegyenek részt ellenségeskedésben, és különösen tartózkodnak a gyermekek besorozásától.²¹

Az aláíró államok megtesznek továbbá mindent a gyermekek eladásának, megszőktetésének és a velük való üzérkedésnek a megakadályozására, abban az esetben is, ha ezt a gyermek szülei vagy érte törvényesen felelős más személy követi el.²²

A Karta legnagyobb problémája megítélésem szerint az, hogy az aláíró államok kormányai nem gondoskodnak kellően a benne foglalt rendelkezések betartatásáról, így ezek a jogok csak papíron léteznek.

3.8. Az Emberi Jogok Amerikaközi Egyezménye

1969-ben San Joséban született meg a fent említett Egyezmény, mely az alapvető emberi jogok mellett számos, a gyermekeket érintő rendelkezést is tartalmaz.

Az Egyezmény szerint a gyermeket állapotának megfelelő védelmi intézkedések illetik meg a családja, a társadalom és az állam részéről.²³

Azokban az államokban, ahol megengedett a halálbüntetés kiszabása, annak végrehajtására nem kerülhet sor 18 év alatti és 70 év feletti személyekkel, illetve terhes nőkkel szemben.²⁴

Az Egyezmény tartalmazza a rabszolgaságba vetés és a kényszermunka tilalmát is.

3.9. Az Emberi Jogok Arab Kartája

Ezen emberi jogi karta esetében egy olyan dokumentumról van szó, melyet 1994-ben elfogadtak ugyan, de hatályba lépésére a mai napig nem került sor, így annak csak néhány jellegzetes vonásáról írok. A Karta az arab vallási és kulturális hagyományok megőrzésére helyezi a hangsúlyt, biztosítja ugyan az élethez, a szabadsághoz és a biztonsághoz való jogot, de mindezt a saria fényében. Nem zárja ki a halálbüntetést, nem biztosítja a nem iszlám vallásúak szabad vallásgyakorlását, nem kérdőjelezi meg a nők és a férfiak közötti diszkriminációt.

3.10. Nyilatkozat a gyermek jogairól

1958. november 20-án az Egyesült Nemzetek Szervezete (a továbbiakban: ENSZ) Nyilatkozat a gyermek jogairól címmel nemzetközi jelentőségű dokumentumot fogadott el.²⁵ A nyilatkozat a gyermeki jogokat – tartalmukat tekintve – alapvető emberi jognak minősíti, hangsúlyozza, hogy a gyermek fizikai és szellemi fejletlensége miatt különös biztosítékokat és gondozást igényel, amely magában foglalja a jogi védelmet is. A Nyilatkozat elvei közül azokat emelem ki,

amelyeknek háború vagy más fegyveres konfliktus esetén fokozott jelentősége van. Eszerint a gyermek különleges védelmet élvez, és joga van arra, hogy egészséges és szokásos módon fejlődjen a szabadság és a méltóság viszonyai között. Joga van a megfelelő táplálkozásra, lakásra, szórakozásra és az orvosi szolgáltatásokra.

Amennyiben lehetséges, szülői gondoskodás és szülői felelősség alatt nőjön fel, de mindenképpen szeretetteljes légkörben, erkölcsi és anyagi biztonságban; joga van az oktatáshoz. A gyermeknek meg kell adni minden alkalmat a játékra és szórakozásra.

3.11. Egyezmény a gyermek jogairól

Az ENSZ 1989. november 20-án New Yorkban fogadta el azt a nemzetközi egyezményt, mely a mai napig a legátfogóbban foglalja össze a gyermekeket megillető jogokat, illetve amelyet a legszélesebb körben fogadtak el a világ országai.

A New York-i Egyezmény jelentősége mutatkozik meg abban is, hogy rögzíti azt a legfontosabb elvet, mely szerint a gyermekek érdeke mindenképpen felett áll.²⁶

Az Egyezmény által biztosított legfontosabb gyermekjogok:

a) „Az Egyezményben részes államok elismerik, hogy minden gyermeknek veleszületett joga van az életre”²⁷ és a „lehetséges legnagyobb mértékben biztosítják a gyermek életben maradását és fejlődését”.²⁸

b) A gyermeknek joga van az oktatáshoz. Gyakran előfordul azonban, hogy háborúk idején az oktatás szünetel. Nemcsak a szervezettség, a tanulók vagy éppen a tanárok hiánya miatt, hanem azért is, mert lerombolják az iskolákat, vagy azokat katonai támaszpontként használják fel.²⁹

c) A gyermeket minden körülmények között védeni kell a gazdasági kizsákmányolástól és attól, hogy „ne legyen kényszeríthető semmiféle kockázattal járó, iskoláztatását veszélyeztető, egészségére, fizikai, lelki, erkölcsi vagy társadalmi fejlődésére ártalmas munkára”.³⁰

d) A háborúkban gyakran előfordul, hogy kábító- és pszichotrop szerek segítségével kábítják el a gyerekeket, és kényszerítik őket arra, hogy gyermekkatonaként vegyenek részt a konfliktusban. Épp ezért rögzíti az Egyezmény, hogy a részes államok megtesznek minden szükséges intézkedést ahhoz, hogy megvédjék a gyermekeket a „kábító- és pszichotrop szerek tiltott fogyasztásától”, és „megakadályozzák a gyermekeknek e szerek tiltott előállítását és kereskedelemben való felhasználását”.³¹

e) A nemi kizsákmányolás és a nemi erőszak a háborúk gyakori velejárója. Ezért szükséges a gyermekek fokozott védelme, különösen a gyermek törvénytelen nemi tevékenységre ösztönzése vagy kényszerítése, a prostitúció és a pornográf jellegű műsorok vagy anyagok elkészítése tekintetében.³²

f) Tilos a gyermekek elrablása, eladása és a velük való kereskedelem.³³

g) A gyermeket nem lehet kínzásnak, kegyetlen, embertelen, megalázó büntetésnek vagy bánásmódnak alávetni, törvénytelenül vagy önkéntesen szabadságától megfosztani.³⁴

h) Az Egyezmény külön cikke foglalkozik a gyermekvédelem kérdésével fegyveres konfliktus esetén:

„1. Az Egyezményben részes államok kötelezik magukat, hogy tiszteletben tartják és tartatják a nemzetközi humanitárius jognak fegyveres konfliktus esetén rájuk vonatkozó azokat a szabályait, amelyek által nyújtott védelem a gyermekekre is kiterjed.

2. Az Egyezményben részes államok minden lehető gyakorlati intézkedés megtételével gondoskodnak arról, hogy a tizenötödik életévüket be nem töltött személyek ne vegyenek részt közvetlenül ellenségeskedésekben.

3. Az Egyezményben részes államok tartózkodnak attól, hogy tizenötödik életévüket be nem töltött személyeket besorozzanak fegyveres erőikbe. Amennyiben tizenötödik életévüket betöltött, de tizennyolc éven aluli személyeket besoroznak, az Egyezményben részes államok minden erejükkel azon lesznek, hogy a legidősebbek besorozásának adjanak elsőbbséget.

4. Az Egyezményben részes államok a fegyveres konfliktus esetén a polgári lakosság védelméről és a nemzetközi humanitárius jog értelmében rájuk háruló kötelezettségüknek megfelelően megtesznek minden lehető gyakorlati intézkedést a fegyveres konfliktus által érintett gyermekek védelmében és gondozásában részesítésére.”³⁵

i) A háborút, fegyveres konfliktust követően megvalósuló rehabilitáció, a társadalomba való beilleszkedés megkönnyítése fontos feladat.³⁶

Az Egyezményt az Amerikai Egyesült Államok és Szomália kivételével valamennyi állam ratifikálta.

3.12. Az Egyezmény Fakultatív Jegyzőkönyve

3.12.1. *A gyermek fegyveres konfliktusba történő bevonásáról szóló, a Gyermek Jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezményhez fűzött 2000 évi Fakultatív Jegyzőkönyv*

A fent említett Fakultatív Jegyzőkönyv kibocsátását a gyermekek fokozott védelmének szükségessége indokolta fegyveres konfliktus idején. Megítélésem szerint legfontosabb elemét azok a rendelkezések jelentik, melyek fegyveres konfliktusok idején nemcsak az aláíró államoktól,³⁷ hanem az állam fegyveres erejével szemben álló más fegyveres csapatoktól³⁸ is megköveteli annak biztosítását, hogy minden lehetséges intézkedést tegyenek 18. életévüket be nem töltött személyek fegyveres összeütközéseikbe való bevonásának elkerülése érdekében. A Jegyzőkönyv szövegének elemzése során egy említésre méltó és megítélésem szerint helytelen rendelkezéssel is találkoztam. Míg a fent említett cikkek kifejezetten tiltják a 18 éven aluli gyermekek fegyveres konfliktusba való bevonását, addig a Jegyzőkönyv 2 és 3 cikke erre bizonyos feltételekkel lehetőséget ad. Amennyiben e személyek konfliktusban való részvétele nem kényszer hatására, hanem az érintett

szabad elhatározásából történik, a szülők beleegyezésével, a katonai szolgálattal összefüggő kötelezettségek ismeretében és életkorának igazolásával, úgy a részvétel megengedett Megítélés szerint a gyermekek pszichikai és fizikai védelme még ilyen biztosítékok mellett sem garantálható.

3.12.2. A Gyermekek eladásáról, a gyermekprostitúcióról és a gyermekpornográfáról szóló, a Gyermek Jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezményhez fűzött 2000. évi Fakultatív Jegyzőkönyv

A Gyermekek Jogairól szóló Egyezmény céljainak, rendelkezéseinek szélesebb körben való érvényesítése érdekében született meg a fent említett Fakultatív Jegyzőkönyv. A védelmet ebben az esetben a gyermekek gazdasági kiszákmányolása, tehát a gyermekkereskedelem, illetve a gyermekprostitúció és a gyermekpornográfia tekintetében kívánják fokozni. A Jegyzőkönyv mindhárom esetben rögzíti a védelem indokoltságát. Így a gyermekprostitúció esetében a szexturizmus fokozott megjelenése s különösen a lánygyermekek szexuális kiszákmányolásának veszélye támasztja alá a fokozottabb védelem biztosításának szükségességét. A gyermekpornográfia interneten és más úton való terjedésének felgyorsulása és a gyermekpornográfia elleni 1999-es bécsi nemzetközi konferencia megállapítása – mely a gyermekpornográfiához kapcsolódó felvételek előállítását, forgalomba hozatalát, kivitelét, behozatalát és szándékos birtokban tartását büntetendővé nyilvánítását szorgalmazza – kapcsolódik a gyermekpornográfia elleni védelem indokoltságához. Természetesen a védelem fontosságát olyan alapvető indokok, mint a szegénység, a zavart családi viszonyok, a nemek alapján történő megkülönböztetés, a felnőttek felelősség nélküli szexuális magatartása, és mindenekelőtt a fegyveres konfliktusok is bizonyítják.

A Jegyzőkönyv értelmében az aláíró államok tiltják a gyermekkereskedelmet, a gyermekprostitúciót és a gyermekpornográfiát.³⁹ Gyermekkereskedelemnek minősül minden kereskedés vagy üzlet, amellyel egy gyermek fizetés vagy bármely más ellenszolgáltatás ellenében valamely személytől vagy személyek csoportjától egy másikhoz kerül Gyermekprostitúciónak minősül valamely gyermek szexuális cselekményben való felhasználása fizetés vagy bármely más ellenszolgáltatás ellenében. Végül a gyermekpornográfia egy gyermek bármely eszközzel történő ábrázolása valós vagy szimulált, egyértelműen szexuális cselekmény folytatása során, vagy a gyermek bármely nemi szervének szexuális célból történő ábrázolása.⁴⁰ A védelem teljes körű megvalósítása érdekében az aláíró államok meghatározott cselekmények szankcióval való sújtására kötelezik magukat. A gyermekkereskedelemmel összefüggésben a gyermek bármely eszközzel történő felajánlását, átadását vagy átvételét szexuális kihasználás céljából, a gyermekek szerveinek hasznoszerzés céljából történő átadását vagy a gyermek kötelező munkára kényszerítését a Jegyzőkönyv szerint büntetendővé kell nyilvánítani. Hasonlóan büntetendő azon személy cselekedete, aki közvetítőként valamely gyermek nemzetközi egyezményekkel ellentétes örökbefogadásáról intézkedik. Tilos továbbá a gyermek prostitúció céljából történő elajánlása, megszerzése, közvetítése, illetve pornográf anyagok előállítása, forgalomba hozatala, terjesztése, behozatala, kivitele, felajánlása, értékesítése és birtokban tartása.

3.15. Világnyilatkozat a gyermek túlélésével, védelmével és fejlődésével kapcsolatban

Megítélés szerint az ENSZ által 1990. szeptember 30-án elfogadott Nyilatkozat kezdő gondolatai tökéletesen kifejezik azokat a körülményeket, amelyek miatt a gyermekek védelemre szorulnak.

„A gyermekek ártatlanok, sebezhetőek, élénkek és tele vannak jó reménnyel. Az ő idejük az

öröme és békéé legyen, játékkal, tanulással és fejlődéssel.”⁴¹

A fenti megfogalmazáshoz képest a realitás gyakran egészen más képet mutat. Korunk gyermekei gyakran szenvednek háborúk és erőszak következtében, válnak faji megkülönböztetés, apartheid, agresszió, idegen megszállás és bekebelezés áldozataivá, nőnek fel menekültként, hazájuktól távol, vagy válnak egy életen át nyomorékká.

Éheznek, nem jutnak megfelelő egészségügyi ellátáshoz, nem kapnak tiszta ivóvizet, nem járnak iskolába.⁴² Mindez részben a háborúk miatt történik.

A Nyilatkozat legfontosabb része – megítélsem szerint – annak rögzítése, hogy a gyermekek jóléte legfelső szintű politikai tevékenységet követel meg. A korábbiakban elfogadott nemzetközi jelentőségű gyermekjogokkal összefüggő egyezményekhez képest ez a Nyilatkozat valódi cselekvésre szólít fel a gyermekek egészségének, a megfelelő táplálás biztosításának, a rokkant és más nehéz körülmények között élő gyermekek támogatásának elősegítése érdekében. Az Egyesült Nemzetek Szervezete konkrét feladatokat határoz meg, és azokra konkrét megvalósítási módszereket írnak elő, vagyis konkrét problémákat és azokra reális megoldásokat. (Hangsúlyozzák a fegyveres erők leszerelését és ily módon jelentős források felszabadítását, melyet gyermekvédelmi célokra lehet felhasználni, továbbá adósságsökkentési sémák kidolgozását, különösen a fejlődő országok gazdasági helyzetének javítása érdekében.) Felháborítóan tartják a világ gyermekeinek jelenlegi helyzetét, hangsúlyozzák az együttműködés fontosságát, s mindenekelőtt kijelentik, hogy már régen eljött a cselekvés órája, tovább késlekedni nem lehet. A Nyilatkozat fegyveres konfliktusokhoz kapcsolódó konkrét rendelkezéseinek ismertetése előtt a Nyilatkozat két további kijelentését emelem ki:

„Amikor társakat keresünk, elsősorban magukhoz a gyermekekhez fordulunk. Felszólítjuk őket, vegyenek részt ezekben az erőfeszítésekben.”

„Nem lehet elképzelni nemesebb feladatot, mint azt, hogy jobb jövőt biztosítsunk minden gyermek számára.”

Ezen bevezető gondolatok után kizárólag a gyermekek fegyveres konfliktus idején való védelméhez kapcsolódó rendelkezéseket emelem ki, bár megjegyzem, hogy maga az Egyezmény a gyermekekkel kapcsolatos egyéb problémákról is (pl. gyermekmunka, prostitúció stb.) átfogó képet nyújt.

A Nyilatkozat értelmében a gyermekeknek különleges védelemre van szükségük fegyveres konfliktus idején, mely védelem biztosítása során törekedni kell a bevált, újkori példák követésére. E tekintetben tehát a Nyilatkozat a gyakorlatban megtapasztalt eszközök révén, s nem pusztán elméleti síkon kíván segítséget nyújtani. Ilyen gyakorlati megoldásnak minősül az ún. békefolyosó kiépítése, vagyis különleges rendszabályok szembenálló felek általi elfogadtatása, az ellenségeskedések időleges felfüggesztése és ezáltal a gyermekek és családjaik egészségügyi szolgáltatásokkal történő ellátása érdekében. Javasolják továbbá az ún. fegyvernagyvési napok alkalmazását, az előbb említett egészségügyi szolgáltatások, így különösen a védőoltások biztosítása érdekében. Törekedni kell továbbá a konfliktusok megelőzésére, mindenekelőtt a gyermekek oktatása révén. Meg kell tanítani tehát a gyerekeket a béke értékelésére, a toleranciára, a megértésre és a párbeszédre. Ezek megvalósításra a Nyilatkozat konkrét akcióprogramokat javasol.

4. Napjaink háborúi, fegyveres konfliktusai és a felmerülő gyermekjogi problémák⁴³

4.1. Napjaink háborúi általában

Napjaink háborúi egyre ritkábban irányulnak valamely idegen terület megszerzésére. A jelenleg folyó, mintegy 28 nagyobb fegyveres konfliktus⁴⁴ (melyben 1000-nél több ember hal meg) között egy olyat sem találunk, mely

megfelelne annak a klasszikus nemzetközi jogi meghatározásnak, mely szerint a háború nem más, mint két vagy több állam közötti fegyveres küzdelem. Ezek az összeütközések leggyakrabban államon belüli konfliktusok, polgárháborúk, a kormánycsapatok és a lázadók harca (Libéria, Kongói Demokratikus Köztársaság), melyeket általában vallási, etnikai ellentétek (Ruanda) szülnek. A szembenálló csapatok nagyobb politikai hatalmat, nagyobb területet vagy éppen nagyobb önállóságot kívánnak elérni (Koszovó). A küzdelem gyakran folyik az ásványkincsekben (kőolaj, földgáz, arany, gyémánt) gazdag területek megszerzéséért, ellenőrzéséért is. A konfliktusok általában a fejlődő országokban jelennek meg, vagyis azokban az országokban, ahol eleve nagy a szegénység, alacsony az emberek életszínvonala. Így e háborúkat ma már nem atombombákkal, hanem kalasnyikovval, vagyis olcsó, könnyen beszerezhető a gyermekek számára is egyszerűen kezelhető fegyverekkel vívják. (Az UNICEF jelentése szerint világszerte 639 millió könnyűfegyver van forgalomban, és csak 1988-ban, 25 országban összesen 200 000-nyi olyan 16 év alatti gyermekkatonát regisztráltak, akiknek kezébe parancsnokaik „csak könnyű fegyvereket” adtak.)⁴⁵ Nem jellemző a légitámadás, mint ahogyan a tényleges ütközet sem. Előtérbe kerültek a kiszámíthatatlan, a polgári lakosságot folyamatosan rettegésben tartó gerillaháborúk, terrorista akciók. A háború célja a szembenálló fél erejének bármely eszközzel történő felőrlése, végleges elpusztítása, tekintet nélkül arra, hogy a támadásnak mennyi civil áldozata van. Gyakran találkozhatunk ún. stop-go konfliktusokkal, amikor az összeütközések elhúzódása elsősorban azzal magyarázható, hogy a szembenálló felek egyike sem képes a hatalmat – akár tárgyalások, akár harc révén – hosszú távon megszerezni. Az ellentétek, az összeütközések így állandóvá, mindennaposná válnak, s végső soron a kormányzat, a társadalmi rend teljes összeomlását eredményezik. Ez történik például Sierra Leone-ban. Jellemző továbbá a segélyszállítmányok feltar-

tóztatása, erőszakkal történő megszerzése, és ezáltal annak megakadályozása, hogy a segély az arra valóban rászorulókhöz eljusson. (2003 augusztusában érte az eddigi legsúlyosabb bombatámadás az ENSZ bagdadi központját, melyben 23 ember halt meg.) Mindez azzal magyarázható, hogy a szembenálló felek nem ismerik el a semlegességet, és magukénak vallják azt az elvet, mely szerint aki nem velünk van, az ellenünk. Eltűnik továbbá az „ártatlanok” kategóriája. Ellenségnek számít mindenki, aki születésénél vagy vallásánál fogva valamely csoport tagja. Nem számít, hogy nő vagy férfi, gyermek vagy felnőtt, idős vagy fiatal (Például Ruanda, Bosznia, Dél-Szudán.) Sőt a Nagy-Tavak környékén az is előfordult, hogy a népiirtás kifejezetten a kis gyerekek ellen irányult. Napjaink háborúi borzalmas következményekkel járnak a gyermekek és a felnőttek tekintetében egyaránt. Emelkedik az otthonukat elhagyni kényszerülő menekültek száma, összedől a szociális ellátórendszer, gyermekek milliói veszítik el szüleiket. A következményeket hosszú oldalakon keresztül lehetne sorolni, a tanulmány jelen fejezetének végén azonban kizárólag a témához kapcsolódó, tehát a gyermekeket érintő következményeket kívánom bemutatni.

4.2. Gyermekek a háborúban, avagy gyermekjogi problémák az egyes konfliktussal érintett országokban

A tanulmány e részében a gyermekeket leginkább érintő, s háborúk idején fokozottan megjelenő problémákat mutatom be, különös tekintettel a gyermekkatonaság, a gyermekmunka, a gyermekprostitúció, illetve a gyermekkereskedelem kérdésköreinek általános, illetve konkrét országok háborús konfliktusaiban való vizsgálatával. Az egyes bemutatásra kerülő országok kiválasztásánál elsősorban az dominált, hogy melyek azok az országok, ahol a fent említett problémák leggyakrabban és a legsúlyosabb formában jelennek meg.

4.2.1. A gyermekkatonaság

A gyermekek jogait védő nemzetközi egyezmények ellenére napjaink egyik legsúlyosabb problémájaként jelenik meg a gyermekek fegyveres konfliktusokban való részvétele. 2002. február 12-én hatályba lépett ugyan a Gyermekek Jogairól szóló Egyezmény gyermekkatonákról szóló Fakultatív Jegyzőkönyve, mely a 18 éven aluli gyermekek kényszersorozását tiltja, a kormánycsapatokhoz való, szabad döntésen alapuló csatlakozás feltételeként pedig a 16. életév betöltését írja elő, ettől függetlenül számos ország alkalmaz gyermekkatonákat fegyveres konfliktusaik során. Emellett 2002 végén az ENSZ Biztonsági Tanácsa nyilvánosságra hozta azt a „feketelistát”,⁴⁶ melyen azon 23 kormány és nem állami fegyveres csoport neve szerepel, ahol gyermekeket katonaként vetnek be. Az UNICEF a lista bővítése, pontosítása végett együtt dolgozik a nemzetközi „Coalition to Stop the Use of Child Soldiers” szervezettel. A fent említett dokumentumokon kívül utalok a Nemzetközi Büntető Bíróság 2002. július 1-jén hatályba lépett statútumára, illetve a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 182 számú határozatára, melyek ugyancsak elítélik a gyermekkatonaság intézményét. (Mindkét dokumentum részletes kifejtése a dolgozat korábbi részében megtalálható.)

Ahogy azt már korábban említettem, napjainkban körülbelül 250–300 000 gyermek harcol katonaként mintegy 30 fegyveres konfliktusban. Egyedül Afrikában 120 000 gyermekkatonával találkozhatunk, sőt, a világ 50 országában a gyermekek-fiatalkorúak hivatalosan még ma is sorkötelesek. Ideális erősítést jelentenek, hiszen fel sem fogják, mit jelent ölni, nincs félelemérzetük, könnyen irányíthatóak, és képesek a végsőig harcolni. Alig kapnak zsoldot, ételt és tiszta ivóvizet. Családjukhoz fűződő kapcsolataik teljesen megszakadnak, így gyakran akkor sincs már hová menniük, ha túlélnek a háborút. Eleve vesztesként kezdik további életüket. Különösen súlyos traumát szenvedhetnek el a nők és a fiatal lányok. Az UNICEF adatai alapján Nyugat- és Közép-Af-

rikában a gyermekkatonák 40%-a lány, akiket nemcsak logisztikai feladatok ellátására használnak fel, hanem gyakran megerősiznek, vagy kényszerítenek házasságra valamely feljebbvalójukkal. A gyerekek persze nem csak a szembenálló felek kényszerítése miatt lesznek katonák. (Például Etiópiában, Srí Lankán, Angolában és Szudánban, ahol gyakori a katonafogdosás.) Gyakran előfordul, hogy a kényszert a szegénység, az élelem hiánya vagy éppen az árvaság jelenti. A szülei nélkül maradt gyerekek így még nagyobb veszélyben vannak, szeretnének tartozni valahová, ezért gyakran önként vállalkoznak a katonáskodásra. Nem szabad megfeledkezni azonban a számtalan vallási konfliktusról sem. 1998 óta – főként Angolában, Burundiban, Ruandában, Ugandában, Szomáliában és Szudánban – több mint 300 szegény, nem katolikus keresztény egyházi közösség képviselőjében több ezernyi gyermek áll fegyverben. Sajnos nem kell egészen Afrikáig elmennünk, hiszen Észak-Írországból is találkozhatunk gyermekeket sem kímélő katolikus-protestáns összecsapásokkal.⁴⁷

Az UNICEF 2005. évi jelentése szerint a Kongói Demokratikus Köztársaság, Libéria, Uganda, Mianmar, Szomália, Burundi, Sierra Leone, Afganisztán, Indonézia, Sri Lanka, Kolumbia és Haiti tartoznak azon országok közé, ahol a gyermekek helyzete a legaggasztóbb. Ezeknek az országoknak a többségében hosszú éveken keresztül háború dúlt, nem égiben ért véget, így csak napjainkban szabadulhattak fel azok a gyermekkatonák, akik hosszú időn keresztül az egyik vagy a másik fél oldalán harcoltak. Mégis kb. 100 000-re tehető azoknak a gyerekeknek a száma, akik a mai napig részt vesznek az ellenségeskedésekben.⁴⁸ Ez a magas szám azzal magyarázható, hogy a béketárgyalások megkezdődtek ugyan, a korábban szembenálló felek azonban – a számukra minél kedvezőbb békefeltételek kiharcolása érdekében – továbbra is haderejük növelésére, így az általuk vállalt nemzetközi jogi kötelezettségek ellenére gyerekeket soroznak be. Magyarázatul szolgálhatnak azonban azok a vállalkozások, hatalmak is,

amelyek gazdasági érdekeiknél fogva – például az általuk folytatott fegyverkereskedelem révén – a konfliktus fenntartásában érdekeltek. A Kongói Demokratikus Köztársaságban 5 év alatt több mint 3 millió ember halt meg, és 23–30 000-re tehető a gyermekkatonák száma. Habár a gyermekkatonák leszerelése 2000-ben hivatalosan megkezdődött, a gyakorlatban csak kb. 1900 gyermeket bocsájtottak el, sőt a fegyveres politikai csoportok 2002-ben, illetve 2003-ban újabb gyermek-besorozásba kezdtek. Nem véletlen tehát, hogy 2004-ben a Nemzetközi Büntető Bíróság átfogó vizsgálatot jelentett be a kongói leszereléssel kapcsolatban. Libériában 2002-ben, illetve 2003-ban még besorozásról számoltak be a jelentések (bár hivatalosan 2003-ban megkezdődött a gyermekek leszerelése), így az UNICEF becslése szerint az elmúlt években Libériában és a szomszédos országokban (Burkina Faso, Elefántcsontpart, Guinea) minden tízedik gyermeket legalább egyszer besoroztak a szembenálló felek. 2004-ben békeszerződés aláírására került sor, de még mindig 21 000 gyermek vár a leszerelésre. Ugandában 19 éve folyik háború a lázadók (Lord's Resistance Army – LRA) és az ugandai központi kormány között a politikai hatalom megszerzéséért. A háború humanitárius katasztrófának tekinthető, hiszen válságban lévő gyermekek generációit hagyta maga után. Az LRA 1987-ben Joseph Kony vezetésével kezdte meg az ugandai kormány megdöntésére irányuló akcióit. Folyamatosan terrorizálták és kegyetlen módon büntették meg a kormánnyal szimpatizáló civileket. Kony hadseregét elsősorban erőszakos szöktetések és gyermekek besorozása révén szervezte meg, akiket azután katonaként és gyakran szexuális rabszolgaként használtak. Az ENSZ becslései szerint az LRA több mint 20 000 gyermeket hurcolt el, ebből csaknem 10 000-et 2002 közepén, és több mint 1,3 millió embert kényszerített arra, hogy otthonát elhagyva, alapvető egészségügyi ellátás nélkül gyakori betegségeknek kitéve, sátrakban éljen. Ugandában azonban maguk a kormányerők is soroztak be gyermekeket. 2004-ben a Nemzetközi Büntetőbíróság Ugan-

dában s átfogó vizsgálatot kezdeményezett a gyermekkatonák ügyében. A Sierra Leonében folytatott polgárháború idején az UNICEF adatai szerint kb. 10 000 gyermeket kényszerítettek a felkelők arra, hogy katonaként, hordárként vagy követként vegyenek részt a harcban. 2003 decemberében kezdődött meg az első leszerelési program, melynek eredményeként kb. 7000 gyermeket bocsájtottak el, akik közül 6000 gyermek hazatérhetett családjához. 2004 márciusában ugyancsak Sierra Leonében kezdődött meg a gyermekek besorozásáért felelős személyek bíróság elé álltása. Az UNICEF, az ENSZ főtitkársága, az Amnesty International és a Human Rights Watch emberi jogi szervezetek szerint a világon a legtöbb gyermekkatonára az ázsiai Mianmarban (az egykori Burma) szolgál, számukat 76–77 ezerre becsülik. A mintegy 2 évtizedes háború következtében ma Afganisztánban minden második gyermek alultáplált, és nők, illetve gyermekek milliói csak a humanitárius segítségnek köszönhetően voltak képesek 2001/2002 telét túlélni. Megemlítem Kambodzsát is, hiszen ez az az ország, ahol minden hónapban átlagosan 60 taposóakna robban fel. Minden harmadik robbanás áldozata gyermek. 2004 márciusáig a 46 afrikai országból csak 11 írta alá a Gyermek Jogairól szóló Egyezmény azon Fakultatív Jegyzőkönyvét, mely a gyermekek fegyveres konfliktusban való részvételéről rendelkezik. A Jegyzőkönyv aláírása és ratifikálása a Kongói Demokratikus Köztársaságban (2001-ben ratifikálta a Jegyzőkönyvet), Ugandában (2002-ben került sor a Jegyzőkönyv ratifikálására) és Burundiban (2001-ben írta alá a Jegyzőkönyvet) mégsem vezetett ahhoz, hogy a gyermekek katonaként való besorozásával felhagyjanak. Az amerikai kontinensen, különösen a latin-amerikai országokban folytatott polgárháborúk során sem vették figyelembe a gyermekek besorozására vonatkozó 18 éves korhatárt, s vontak be gyakran 16 év körüli gyermekeket a fegyveres harcokba. Kolumbiában 14 000-re tehető a gyermekkatonák száma, akiknek mindössze 10%-át szerelték le az 1999-es adatok szerint. Néhányan még 12 évesek sin-

csenek. A fegyveres konfliktusok az egész régióban, így a szomszédos országokban (Ecuador, Panama, Venezuela) is éreztették hatásukat, hiszen ezek azok az országok, ahol a gyerekek menedéket kerestek. Jelentős problémát jelent a konfliktusok eredményeként megjelenő fiatalkori bűnözés, a gyermekbandák, az utcagyerekek és a nagyszámú kézifegyver folyamatos jelenléte. (2003-ban kb. 2 millió kézifegyver volt a régióban.) Megdöbbentő továbbá, hogy a latin-amerikai államok többsége aláírta és ratifikálta (kivételek: Bolívia – bár 2004-ben ígéretet tett a ratifikációra irányuló lépések megtételére –, Kolumbia, a Dominikai Köztársaság és Nicaragua) a Gyermek Jogairól szóló Egyezmény fent említett Jegyzőkönyvét, a gyermekek besorozására vonatkozó 18 éves minimum korhatárt sok országban mégsem tartották be. Végül továbbra is az amerikai kontinensen maradván, az Amerikai Egyesült Államokban élő gyermekek helyzetét mutatom be. Az Amerikai Egyesült Államok 2002 decemberében ratifikálta a fent említett Fakultatív Jegyzőkönyvet, a 2003-as, illetve 2004-es afganisztáni és iraki akcióiban mégis legalább hatvankét 18 éven aluli gyermekkatona vett részt. Emellett minden évben legalább tízezer 17 év körüli gyermek jelentkezik önként fegyveres szolgálatra, sokak közülük még nem fejezték be iskolai tanulmányaikat sem. Konkrét precedens volt továbbá arra is, hogy 3, 13 és 15 év közötti gyermeket tartóztattak le bármilyen jogszerű eljárás nélkül a Guantanamo-öbölben folytatott harcok során. Őket 2004 januárjában szabadon engedték. Az ázsiai kontinens vonatkozásában kizárólag 2 ország, Mianmar és Afganisztán helyzetével foglalkozok részletesebben. A mianmari kormány kijelentése szerint országukban kizárólag szabad elhatározásból, és a 18 életév betöltését követően válhat valaki katonává. Ehhez képest egykori gyermekkatona és más szemtanúk több ezer 18 év alatti gyermekről számolnak be, akik az ellenséges katonai egységekben szolgáltak. 2003 októberében a kormány ígéretet tett a gyerekek besorozásának megakadályozására, 2004 márciusáig mégsem került sor hatékony intézkedé-

sek megtételére. Afganisztánban kb. 8000 14–18 év közötti fiút soroztak be a helyi fegyveres erők, és több ezer kiskorú lányt kényszerítettek feljebbvalójukkal való házasságra. A 2004-es adatok szerint, abban az évben több mint 2000 gyermekkatona szerelt le. Afganisztán átmeneti kormánya 2003 májusában 22 évre emelte fel a hadseregbe való önkéntes jelentkezés korhatárát. Ázsia és a Pacifikus térség 41 állama közül csak 9 ratifikálta és 11 írta alá a gyermekkatonákról szóló Fakultatív Jegyzőkönyvet, 13 országban (köztük Ausztrália, Kína, India, Brunei, Észak-Korea) pedig továbbra is megengedett a 18 éven aluli önkéntesek haderőbe való bevonása. Megdöbbentő, de Európában és az Eurázsiai térségben is találkozunk olyan országokkal, ahol felmerül a gyermekkatona besorozásának és bevetésének kérdése. A csecsenföldi jelentések szerint 14 éves kortól gyerekeket soroznak be bizonyos területek egymással rivalizáló csoportok és az orosz hadseregtől való megvédése érdekében. Nem ritka a gyermekkorú öngyilkos merénylők bevetése sem ezen a területen. Azerbajdzsánban, Grúziában, Moldáviában, Oroszországban és Fehérorosz-országban pedig kifejezetten jellemző, hogy a gyerekek katonai iskolába járnak, katonai körülmények között nevelkednek, 16–17 éves koruktól aktív katonai szolgálatot teljesítenek. A tanulmány ezen, konkrét országokra vonatkozó részét egy ugyancsak megdöbbentő ténnyel zárom. Azon európai országok közül, melyek a Fakultatív Jegyzőkönyvet ratifikálták, egyedül Nagy-Britannia (2003. június 23-án került sor a ratifikációra), illetve Szerbia és Montenegró engedélyezi a 16 éves gyerekek önkéntes besorozását. Így minden évben kb. 7000 gyermek szolgál a brit haderőben. Még ennél is megdöbbentőbb, hogy Nagy-Britannia fenntartja magának a jogot, hogy rendkívüli helyzetben gyerekeket vessen be. Végül vannak olyan országok, így Németország, Franciaország, Olaszország és Ausztria, ahol az önkéntes besorozás már 17 éves kortól megengedett.⁴⁹ Németországban emellett rendkívül magas a menekültek, így az egykori gyermekkatona száma is.

4.2.2. A gyermekek kizsákmányolása, a gyermekmunka és a rabszolgaság

A következőkben az Európai Parlament Fejlesztési Bizottságának 2004/2005. évi jelentését mutatom be a gyermekek kizsákmányolása, különös tekintettel a gyermekmunka vonatkozásában. A kifejtett gondolatokat, a jelentésnek megfelelően kizárólag azokra az országokra (így elsősorban a fejlődő országokra) korlátozom, ahol a fent említett problémák háborús konfliktussal összefüggésben jelentkeznek. A jelentés értelmében gyermekmunkának minősül „minden, bármilyen formában végzett munka, amelyet 5 és 18 év közötti korú gyermekek végeznek, és amely káros a pszichikai vagy mentális egészségükre, vagy hátráltatja szociális, morális és pszichológiai fejlődésüket azáltal, hogy az iskolától visszatartja őket”.⁵⁰ A fenti meghatározás alapján jelenleg 246 millió gyermek dolgozik a világban, amelyből 179 millió gyermek áldozata a gyermekmunka ILO meghatározása szerinti legrosszabb formáinak. A jelentés hangsúlyozza továbbá, hogy a gyermekmunka és a szegénység között ok-okozati összefüggés van, hiszen a gyermekek jövedelme alapvető fontosságú kiegészítést jelent az egész család megélhetéséhez, visszatartja azonban a gyermekeket az iskolába járástól. Éppen ezért a Gyermekmunka Eltörlésének Nemzetközi Programja (IPEC) alapján javasolja a fejlődő országok társadalmi feltételeinek és az ott uralkodó szegénységnek a figyelembevételével olyan intézkedések megtételét, amelyek a háztartások bevételeinek növelése mellett a gyermekek iskolába való visszatérését célozzák. A gyermekmunka vonatkozásában és a háborúkkal összefüggésben a rabszolgaság, illetve a rabszolgasághoz hasonló gyakorlat (gyermekkereskedelem, adórszolgaság, kényszer- vagy kötelező munka – „kiszípolyozó üzemek” –, fegyveres konfliktusban való részvétel céljából történő kényszersorozás), a gyermekprostitúció és a gyermekpornográfia, illetve a gyermekek illegális tevékenység folytatására, így különösen kábítószer előállítására való felhasználása jelentik a legégetőbb problémákat. A fent említett

témák közül a rabszolgaság kérdéskörét részletesen mutatom be egy olyan ország vonatkozásában, ahol 1993-tól kezdődően az ENSZ magyar származású különleges megbízottja, Bíró Gáspár végzett széles körű vizsgálatot az emberi jogok aktuális helyzetének bemutatása érdekében. Ez az ország Szudán. A különleges megbízott évekig tartó vizsgálatának eredményeként megállapította, hogy Szudánban az elmúlt években súlyos jogsértések történtek, melyek közül kiemelendő arabszolgaság és a rabszolgasághoz hasonló gyakorlat folytatása, a polgári személyek elhurcolása és meggyilkolása, a leány- és gyermekkereskedelem. E jogsértéseket az ország északi részén a szudáni kormány nevében fellépők, míg délen a fegyveres konfliktus résztvevői követték el. A szudáni Népi Védelmi Erőknek és a hadsereg más egységeinek ugyanis parancsuk van a polgári személyek – többnyire nők és gyermekek – összegyűjtésére, elhurcolására, szolgaságba vetésére. A gyermekek így családjuktól elszakítva, erőszakos internálásnak, átnevelésnek és kínzásnak kitéve, durva és megalázó bánásmód mellett élik mindennapjaikat (holott Szudán az első országok között volt, amelyek aláírták a Gyermek Jogairól szóló Egyezményt!). Gyakorlatilag a déli civilek elhurcolása a háború egyik eszközévé vált. Mindez a kormány teljes közönye, passzivitása, vagyis a rabszolgaság intézménye és a rabszolga-kereskedés jóváhagyása mellett történik és attól függetlenül, hogy Szudán aláírta és ratifikálta a rabszolgaságra vonatkozó 1926-os nemzetközi egyezményt és az 1956-os kiegészítő egyezményt a rabszolgaság, a rabszolga-kereskedés, valamint a rabszolgasággal hasonlatos intézmények és gyakorlatok eltörléséről. Felháborító továbbá, hogy a nők és a gyermekek elhurcolása egyúttal a kiskorúak erőszakos besorozásával és harcba küldésével, míg a nők kényszerszolgálatára kötelezésével és szexuális kizsákmányolásával jár együtt. A Szudánnal kapcsolatos jelentések folyamatos közzétételének és a szudáni kormány folyamatos elmarasztalásának eredményeként történtek pozitív irányú változások is. J. Carter volt amerikai elnök és az UNICEF munkájának köszön-

hetően az 1995 márciusa és júliusa közötti 4 hónapos tűzszünet ideje alatt átfogó Guinea-láz elleni oltási kampányt sikerült megszervezni a korábban elérhetetlen vidékeken is, illetve tovább folytatódott a hozzátartozóiktól elszakított gyermekek családjukkal történő újraegyesítése. Megállapodás született az Operation Lifeline Sudan segélyszolgálati szervezet közvetítésével a dél-szudáni lázadó csoportok vezetőivel a nemzetközi humanitárius jog betartása és a Gyermekek Jogairól szóló Egyezmény rendelkezéseinek tiszteletben tartása vonatkozásában. Végül kiemelem Bíró Gáspár azon javaslatát, mely a helyi problémák megoldását hosszú távon elősegítené: a terület folyamatos és intenzív emberi jogi megfigyelés alatt tartását kis létszámú, de állandó megfigyelői csoport jelenléte s ezáltal a jobb információáramlás és helyzetértékelés megteremtése révén.⁵¹

4.2.3. A gyermekkereskedelem

Az Európai Közösségek Bizottsága 2005. október 18-án közleményt terjesztett az Európai Parlament és a Tanács elé, melyben az emberkereskedelem elleni küzdelem integrált megközelítését és egy cselekvési tervjavaslatot rögzítettek. A közlemény célja a szexuális célból vagy munkavégzés céljából történő kizsákmányolás érdekében folytatott emberkereskedelem megelőzése és leküzdése, az áldozatok védelme, támogatása, rehabilitációja. Tekintettel arra, hogy a közlemény előterjesztésére uniós keretek között került sor, így az logikusan az uniós intézmények és tagállamok aktívabb szerepvállalását írja elő. Az általuk biztosítandó és az emberkereskedelem visszaszorítását célzó védelem azonban nemcsak az uniós állampolgárok vonatkozásában, hanem harmadik országok állampolgárainak vonatkozásában is fennáll, függetlenül attól, hogy rendelkeznek-e az Európai Unióban tartózkodási engedéllyel. Ez a közlemény tehát abból a szempontból is kiemelést érdemel, hogy átfogóbb uniós, regionális és nemzetközi védelem megteremté-

sét szorgalmazza az emberkereskedelemmel szemben. A közlemény hangsúlyozza továbbá az Európai Unió és a fejlődő országok közötti fejlesztési együttműködés fokozását, ezáltal az emberkereskedelemmel összefüggő védelem szélesebb körű megteremtésének lehetőségét, és közvetve a nők és a gyermekek szexuális és házi munkavégzési célú kizsákmányolásának visszaszorítását. Végül kiemelem a közlemény azon rendelkezését, mely szerint támogatni és ösztönözni kell harmadik országokban az ENSZ emberkereskedelmi jegyzőkönyvének mielőbbi elfogadását és végrehajtását, valamint az ENSZ különleges megbízottjának munkáját az emberkereskedelem, különösen a nők és a gyermekek kereskedelme terén. Ez utóbbi rendelkezése már csak amiatt is érdekes, mert a Bizottság 2003 augusztusában javasolta, hogy az Európai Közösség is írja alá a fent említett jegyzőkönyvet, de a Tanács ezt a Közösség vonatkozó hatáskörének tisztázatlansága miatt elutasította.

A gyermekmunkával, a gyermekkereskedelemmel és gyermekprostitúcióval összefüggésben egyaránt tartalmaz rendelkezéseket az Európai Parlament „Emberi jogok a világban” elnevezésű, 2005. április 28-án, tehát nem régen elfogadott, a jelenlegi helyzetet a fent említett országok vonatkozásában is részletesen bemutató dokumentuma. Ezen rendelkezések bemutatására a tanulmány későbbi, aktualitásokkal foglalkozó részében kerül sor, így azok e helyen történő ismertetésétől eltekintek.

4.3. A háború hatása a gyermekekre

4.3.1. A háború hatása általában

A konfliktusok gyermekekre és felnőtt civilekre gyakorolt hatása sok szempontból azonos, különbség van azonban a következmények tekintetében. Gazdasági szükséghelyzet idején a család valamennyi tagja szenved, a gyermekek mégis hajlamosabbak az alultápláltságra és a betegségekre, meneküléskor nehezen viselik a fizikai megpróbáltatásokat, taposóakna miatt

elszenvedett sérüléseik általában súlyosabbak, mint a felnőtteké. Sebezhetőbbé teszi őket az a tény is, hogy fizikai, szellemi és érzelmi fejlődésük közepén állnak, így mindaz, amit átélnek, vagyis a háború borzalmai alapvető hatással van személyiségük és fizikumuk alakulására. Vonatkozó jelentésében⁵² az UNICEF különbséget tesz a háború gyermekekre gyakorolt hatása tekintetében a között, hogy a gyermek családban él-e vagy sem. Megítélésem szerint a családban élő gyermekek kapcsán felsorolt következmények megjelenhetnek a családjuktól elszakított gyermekek vonatkozásában is, talán a család által nyújtott védelem hiánya miatt fokozottabb mértékben. Ezért döntöttem úgy, hogy az UNICEF munkatársainak felfogását (a hatások között különbség van a szerint, hogy a gyermek családban él-e vagy sem) ötvözöm Graca Machel, Mozambik volt oktatási miniszterének véleményével (1996), aki az ENSZ megbízottjaként 2 éven keresztül vizsgálta a háború gyermekekre gyakorolt hatását, s nem tett különbséget a tekintetben, hogy a gyermek családban él-e vagy sem.⁵³

4.3.2. A háború hatása a családban élő gyermekekre

Családban élő gyermekek esetén leggyakoribb problémaként alultápláltsággal, a betegségek gyakori előfordulásával, pszichés problémákkal, maradandó egészségkárosodással és bezárt iskolákkal találkozhatunk. Háborúk idején ugyanis gyakran összeomlik a mezőgazdasági termelés, levágják az állatokat, felélik a tartalékokat, majd egy idő után, amikor már nincs mit enni, nincs tiszta ivóvíz, és összeomlott a szociális ellátás, az emberek elkezdenek éhezni, a gyermekek pedig fogékonyabbá válnak a fertőzésekre és a betegségekre. Megjelenik a kolera és más hasmenéses betegségek, a kiszáradás, mely végső soron a halál legfőbb okozójává válik az amúgy isis telített menekülttáborokban. (A WHO becslése szerint a menekültek fele TBC-ben szenved.) A háború borzalmait átélő

gyermekek emellett gyakran pszichés problémákkal, depresszióval, alvász- és identitászavarral, rémlátomásokkal küszködnek, deviánsá válnak. Különösen, ha saját maguk voltak szemtanúi az erőszaknak, vagy az éppen velük történt. Életük végéig megmaradó traumát, szégyenérzetet jelenthet a nők és a lányok életében a nemi erőszak is. Az UNICEF Kabulban és Afganisztánban folytatott vizsgálatai szerint a gyermekek jelentős többsége szenved a majdnem 20 éves háború érzelmi következményeitől. Ennél talán még borzasztóbb az az adat, mely szerint kb. 4 millió gyermek szenvedett az elmúlt 10 évben maradandó sérülést a háborúk következtében. Végül a bezárt iskolák s így az oktatás hiánya jelent problémát a családban élő gyermekek számára. Az iskolákat gyakran lerombolják, katonai szállásként hasznosítják, de az sem ritka, hogy maga a hatalom tiltja meg – különösen a gyermekkatonák számára – az iskolába járást. Hiányoznak azonban maguk a tanárok is, a tananyagról és az oktatáshoz szükséges eszközökről nem is beszélve. Mindez végső soron azt eredményezi, hogy a gyerekek később sem tudnak sikeresen beilleszkedni az iskolai életbe, és iskolakerülővé válnak.

4.3.3. A háború hatásai a szüleiktől elszakított gyermekekre

Háborúk idején gyakran szétszakadnak a családok. A kisgyermekek szülő védelem nélkül rövid időn belül kiszolgáltatottá válnak, és életveszélybe kerülnek. Gyakran előfordul az is, hogy a háborúban árván maradt gyerekeket azok idősebb testvére neveli fel, félbeszakítva ezáltal saját iskolai tanulmányait. (Ruandában még napjainkban is 65 000 háztartást olyan gyermekek vezetnek, akik szüleiket a genocídium végett veszítették el.) A háború egyúttal közvetlen életveszélyt is jelent, különösen azokban az esetekben, amikor a háború kifejezetten csecsemők és terhes nők ellen irányul, valamely terület etnikai megtisztítása, s valamely nép gyökereinek kiirtása érdekében. (Példa volt erre a guatemalai

polgárháború.) Nem feledkezhetünk meg a taposóaknákról sem. Becslések szerint Afganisztánban található a világ taposóaknáinak 10%-a, az általuk okozott balesetek fele gyermekeket érint. A taposóaknák akadályozzák a menekültek hazatérését is Napjaink egyik legsúlyosabb problémája azonban nem csak a háborúkkal összefüggésben jelentkezik, bár háborúk idején a rossz egészségügyi körülmények, az emberek fokozottabb tájékozatlansága, vagy éppen kevésbé megjelenő felelősségérzete miatt gyakoribb. Ez a veszélyforrás az AIDS. Kongó keleti részsein a HIV-fertőzött katonák rendszeresen megerősöskölik az ott élő nőket, melynek egyértelmű következménye, hogy a helyi lakosság 15%-a fertőzött.⁵⁴ Problémát jelent többek között Angola vonatkozásában az is, hogy az ottani, magas fertőzöttségi aránnyal bíró lakosok egyre mobilisabbak, egyre inkább veszik fel a szomszédos országok lakosaival a kereskedelmi és más jellegű kapcsolatokat, teret engedve ezáltal az AIDS további terjedésének. A szülei nélkül felnövő gyermekek a fent említetteken kívül nagyobb eséllyel lesznek gyermekkatónák. Gyakran saját maguk jelentkeznek, tartozni szeretnének valahova, biztonságérzetre vágnak. Végül a gyermekek által háborúban elkövetett jogsértésekkel összefüggésben szeretném a háború egy további, megítélésem szerint jelentős hatását kiemelni. Egyedül Ruandában 2000 fölé emelkedik azoknak a gyermekeknek a száma, akiket a genocídiumban való részvételük miatt felelősségre kívánnak vonni. Amennyiben e gyermekek vonatkozásában nem érvényesülnek speciális szabályok, úgy fennáll a veszélye annak, hogy a gyermekeket a felnőttekkel együtt fogják felelősségre vonni, a gyermekvédelemmel kapcsolatos szabályok figyelembevétele nélkül.

Egy átfogó pszichológiai vizsgálat szerint⁵⁵ a háborúk eltérően hatnak a különböző életkorú gyermekekre. Az 1 és 6 év közötti gyermekek a későbbiek folyamán szomatikus (gyomorfájás) és pszichés (generalizált félelem) tüneteket produkálnak, kognitív nehézségekkel küzdenek, iskolai teljesítményük nem megfelelő, gyámoltalan, passzív felnőttekké válnak. A 6 és 11

év közötti gyermekeket a direkt traumák mellett egyfajta bűnösség okozta szégyenérzet is szorongatja. Jellemzőek az indokolatlan hangulatváltozások, krónikus iskolakerülővé válnak. A 12 és 18 év közötti életkorban lévő gyermekek alvási és étkezési zavarokkal, hiperaktivitással és az állandó fenyegetettség érzésével küzdenek. Jellemző rájuk a kortársaikénál sokkal nagyobb öntudat, mely főként háborús tapasztalataik miatt alakul ki, és végső soron gyakran társul az átéltek miatti megalázottsággal, bűntudattal. Az UNICEF egy további felmérése szerint a harci események után évekkal vizsgált több mint 15 000 koszovói, albániai, pakisztáni és afgán „háborús” gyermek 17 százaléka még akkor sem érezte magát biztonságban a lakóhelyén. Ezeknek a pszichés traumáknak a feldolgozásában nyújt segítséget az ENSZ a Foster Parents Plan program révén, melynek keretében szakképzett pszichológusok dolgoznak Kolumbiában, Sierra Leonében, Albániában és Koszovóban.

5. Gyakorlati megoldások és megoldási kísérletek a gyermekek háborús védelmének hatékonyabb megteremtése érdekében

5.1. Az ENSZ különleges megbízottjának tevékenysége, jelentése

A gyermekek jogainak háború idején és azt követően történő hatékonyabb védelme érdekében az ENSZ 1997 szeptemberében különleges megbízottat nevezett ki Uganda egykori külügyminisztere, Olara A. Otunnu személyében. A különleges megbízott feladata a folyamatos tájékoztatás, jelentések előterjesztése a legsúlyosabb gyermekvédelmi problémákkal küzdő államok aktuális helyzetére vonatkozóan (évente 2 jelentés). Felhatalmazást kap az adott ország kormányának illetékes képviselőivel, a törvényes keretek között működő szervezetekkel, és mindazokkal történő kapcsolatfelvétellel, akik hiteles információ nyújtására jogosultak. Teljes szabadsága van az információforrások

felhasználása és az adatok értékelése terén. Jelentését az illetékes ENSZ-testületek nyilvános vitán értékelik. Munkájáért semmilyen javalmazásban nem részesül.

Az ENSZ különleges megbízottja 2005. február 11-én terjesztette elő legfrissebb jelentését a gyermekek fegyveres konfliktusban való részvételével összefüggésben. E szerint a világ gyermekkatonáinak száma 2003-ban 380 000-ről 300 000-re csökkent. Kiemeli továbbá 11 nemzet 42 csoportját, ahol gyermekeket soroznak be, s végül támogatja a besorozásért felelős személyek felelősségre vonását.

5.2. Az ENSZ Gyermekalapjának (UNICEF) tevékenysége

A II. világháború után, a romokban heverő Európában a lakosság éhezett, hiány volt alapvető gyógyszerekből, összeomlott az egészségügyi ellátás Győztes és legyőzött egyaránt segítségre szorult. Ezért döntöttek úgy az ENSZ tagállamai 1946. december 11-én, hogy a gyerekek szenvedéseinek enyhítésére létrehozzák az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Gyermekalapját, az UNICEF-et. Az '50-es évektől kezdődően a fejlődő országok gyermekei hívták fel magukra a figyelmet. Így a Gyermekalap tevékenységét ezt követően elsősorban az ázsiai, afrikai és dél-amerikai országokra összpontosította. A '60-as évek vége, a '70-es évek eleje Etiópiában, Indiában, Nigériában és Pakisztánban a természeti katasztrófák és a polgárháborúk időszakát jelentette. Az élelem mellett egészséges ivóvízre volt szükség az életben maradáshoz. Ebben nyújtott segítséget az UNICEF. Ma az UNICEF munkáját a Gyermek Jogairól szóló Egyezmény és a 2000-ben elfogadott Millenniumi Fejlesztési Célok határozzák meg, így a szegénység és az éhezés csökkentése, az alapfokú oktatás általánossá tétele, a gyermekhalandóság csökkentése, az AIDS és más veszélyes betegségek elleni küzdelem stb.

Tevékenységeért 1965-ben Béke Nobel-díjat kapott.

5.2.1. Miért és hol van szükség ma az UNICEF tevékenységére?⁵⁶

Az UNICEF 2005. évi jelentése szerint jelenleg több mint 1 milliárd gyermek – a világ gyermekkorú lakosságának több mint fele él szélsőséges nyomorban, illetve szenved háborúk vagy a HIV/AIDS-járvány következményeit. 640 millió gyermeknek nincs tető a feje felett, félmilliárd gyermek olyan helyen él, amely nélküli az alapvető csatornázási higiénia, 400 millió gyermek pedig nem jut egészséges ivóvízhez. 140 millió gyermek soha nem járt iskolába, 90 millió gyermek pedig súlyos mértékben rosszul táplált. A gyermekek millióit érintő nyomor egyik legfőbb okozója a háború, az adott országon belüli fegyveres konfliktus. Az 1990 és 2003 között kitört 59 nagyobb katonai viszály közül 55 belháború volt. E konfliktusoknál egyre inkább megfigyelhető, hogy a gyermekeket a szemben álló felek tudatosan célpontnak választják (beszlani iskolai mészárlás), vagy katonaként kényszerítik a konfliktusban való részvételre. Az UNICEF jelentése szerint a háborúknak katasztrofális hatása van a gyermekek egészségügyi helyzetére. Hasonlóan nagy problémát jelent a HIV/AIDS-járvány, melynek terjedése a háborúk révén kialakuló rossz egészségügyi körülmények között még gyorsabb. A kórban elpusztult szülei halála miatt egyedül maradt gyermekek száma mára eléri a 15 milliót. Emellett a járvány a gyermekekről gondoskodó szélesebb körű védőhálózatot (tanárok, egészségügyi dolgozók, egyéb szakértők) is rombolja.

A központi probléma azonban nem csak a háborúkban vagy éppen a járványokban keresendő. Tény ugyanis, hogy a gazdag államok segélyezésre fordított pénzügyi kerete mostanában fele akkora, mint amilyen 1960-ban volt. 45 millió gyermek élete kerülhet veszélybe a következő évtizedben, mert a fejlett országok nem teljesítik segélyezési vállalásaikat. Az USA, Németország és Japán, de gyakorlatilag a G8-ak egyetlen állama sem tesz eleget annak az 1970-ben vállalt kötelezettségének, hogy bruttó nemzeti jövedelmének 0,7%-át segélyezésre fordítja.⁵⁷

5.2.2. AZ UNICEF gyermekvédelmi tevékenysége háborúk idején^{58, 59}

Az UNICEF programjai napjainkban körülbelül 30 háborúban és válsághelyzetben jelentenek némi segítséget a nőknek és a gyermekeknek ahhoz, hogy túléljék a háború borzalmait és egy minimális szintű védelemben, illetve gondoskodásban részesüljenek.

Az UNICEF által nyújtott támogatás azonban nemcsak a háború idején, hanem azt követően is megjelenik, az újjáépítés, így elsősorban a víz- és az egészségügyi ellátás valamint az iskolarendszer kiépítése révén. Hangsúlyozni szeretném, hogy az UNICEF az általa folytatott tevékenység során az emberek hosszú távú szükségleteinek kielégítését, így elsősorban a közösség intézményeinek erősítését kívánja megvalósítani. Nem az a cél tehát, hogy ideig-óráig megpróbálják biztosítani a szenvedők túlélését, hanem az, hogy életük újjáépítéséhez hosszú távon nyújtsanak segítséget.

A következőkben azokat a területeket foglalom össze, amelyek tekintetében az UNICEF háború idején is különös jelentőséggel bír.

Élelmezés: szükséghelyzetben az UNICEF az alultáplált gyermekeket magas proteintartalmú kekszekkel, A-vitamin-kapszulákkal, illetve vastablettákkal látja el. Gyakran alkalmazzák továbbá az ún. UNIMIX-et is, mely egy vitaminokban és ásványi anyagokban gazdag szója-kukorica keveréket jelöl. 2001/2002 telén az UNICEF Afganisztánban 300 000 gyermek élelmezését biztosította légi- és teherszállítványokon keresztül. Az UNICEF támogatja a súlyosan alultáplált gyermekekkel foglalkozó ún. élelmezési centrumokat is.

Vízellátás és higiénia: az UNICEF tankautókkal és bádoggannákkal biztosítja a válsághelyzetben lévő területek vízellátását. A családokat klórtablettákkal látják el a víz tisztítása érdekében, és folyamatosan tájékoztatják őket a szükséges higiéniról a hasmenéses megbetegedések és a kolera elkerülése érdekében. A menekülttáborokban az UNICEF a latrinák kiépítéséhez szükséges építőanyagokat bocsájt

rendelkezésre, illetve Irakban nagymértékben segítették a vízművek és a tisztítóberendezések helyreállítását.

Egészség: az UNICEF a hasmenés és a légúti megbetegedések elkerülése érdekében folyamatosan gyógyszer szállítványokkal látja el az egészségügyi állomásokat és kórházakat. Antibiotikumokat, fájdalomcsillapítókat, rehidratáló sókat és egyszerű cukor-só keveréket biztosítanak a szervezet kiszáradásának elkerülése érdekében. Az UNICEF egyik legfontosabb kezdeményezése olyan védőoltáskampányok megszervezése volt, amelyek például Irakban 2003 márciusában 4 millió gyermeket mentettek meg a gyermekbénulástól. Ezen kampányok lebonyolításának idejére gyakran időleges fegyverszünetet kötöttek a felek, többek között Angolában, Burundiban és Szomáliában.

Oktatás, képzés: az UNICEF a menekülttáborokban gyakran állít fel ideiglenes iskolákat, biztosít eszközöket a tanításhoz, képez ki tanárokat a háborús traumák nyomait magukon viselő gyermekek tanítására. Emellett segítséget nyújt a háborúk során lerombolt iskolák újjáépítéséhez. Rendkívüli jelentőségűnek minősíti továbbá az alapfokú oktatás biztosítását, különösen a lányok körében, hiszen ez nemcsak a gyermekek fejlődéséhez, de a túléléséhez is szükséges.

Az elhagyott és segítségre szoruló gyermekek védelme: elhagyott, azaz egyedülálló gyermeknek az a személy minősül, aki a 18. életévét még nem töltötte be, mindkét szülőjétől elválasztva él, és sem gyám, sem más felnőtt korú személy nem gondoskodik róla, illetve felelősséget érte nem vállal. Ezeknek a gyermekeknek nyújt segítséget az UNICEF a szüleik és a családjuk felkutatásában. Segít továbbá az árván maradt gyermekek más családban történő elhelyezésében, mint ahogyan a meglévő családok összetartásában is. Miért van erre szükség? Azért, mert fegyveres konfliktus idején a család jelenti a gyermekek számára a legbiztosabb pontot, melynek megléte nagyban hozzájárul a gyermekek kizsákmányolástól való védelméhez. A hatékony családegyesítés céljából a

gyermek azonosításához polaroid fényképet, videofelvételeket, plakátokat terjesztenek, adatbankokat hoznak létre, és együttműködnek a helyi szervekkel, a rendőrséggel.

Pszichoszociális jogok, támogatás és rehabilitáció: a háborús traumákat elszenvedett gyermekek gyakran szorulnak segítségre. Ezekben az esetekben az a legfontosabb, hogy a gyermekek minél hamarabb folytathassák normális életvitelüket. A cél tehát nem a gyermekek különböző intézményekben való kezelése, hanem a normális környezethez való hozzászoktatása. Ezért olyan fontos a tanárok, a szülők és más segítők folyamatos képzése, az iskolai oktatás helyreállítása. A rajzolás, a sport, a beszélgetések és mindenekelőtt a játék jelentheti a menekülttáborok kis lakói számára a háború borzalmainak feldolgozását. Ehhez az UNICEF a táborokban ún. gyermekbarát helyeket biztosít.

A taposóaknak áldozatainak segítése és a felvilágosítás: a világ 86 országában kb. 115 millió akna vár arra, hogy felrobbanjon. Minden évben kb. 24 000 férfi, nő és gyermek válik akna áldozatává. Az áldozatok 30%-a még 15 éves sincs. Az akna emellett megnehezítik a szántóföldek hasznosítását, a menekültek hazatérését, az újjáépítést és a gazdaság helyreállítását. Az UNICEF a taposóaknak miatt nyomorékká vált gyermekek számára protézisek és kerekes székek biztosítása révén igyekszik segítséget nyújtani a mindennapi életbe való visszailleszkedéshez. Kambodzsában átfogó programot hirdettek meg elaknásított iskolák, kutak és lakóövezetek megtisztítása és a gyermekek felvilágosítása érdekében. A felvilágosítás hatékonysága érdekében az UNICEF speciális tankönyvekkel, bábjátékokkal s mindenekelőtt olyan eszközökkel dolgozik, amelyek a gyermekek nyelvén képesek a veszélyre való figyelem felhívására. A taposóaknak elleni küzdelem fontos állomása volt az Ottawa-konvenció, mely 1999-ben lépett hatályba. A konvenció szigorúan tiltja a taposóaknak előállítását, fejlesztését, használatát, birtoklását, továbbadását. Megítélésem szerint az Ottawa-konvenció alapvető hiányossága, hogy a tilalom nem ter-

jed ki az ún. tankelhárító és „járműellenes” aknára, mint ahogyan a távolsági aknára és a területvédő aknára. Kiemelést érdemel továbbá az UNICEF ún. „Mine-Awareness” programja, mely az akna által okozott balesetek megelőzésére született. A program az el-salvadori polgárháború után jött létre, lényege a megjelölés és a tájékoztatás, vagyis az érintett területeken jelzőtáblák elhelyezése, a média révén folyamatos információszolgáltatás, a helyi lakosok tájékoztatása. A program eredményeként 1 év alatt a felére csökkent a balesetek száma.

A gyermekkatonák leszerelése és a társadalomba való integrálásuk: a gyermekek megóvása és „felszabadítása” érdekében az UNICEF gyakran folytat tárgyalásokat a szembenálló felekkel (2002-ben Sierra Leone-ban az UNICEF támogatta a kormány és a felkelők közötti tárgyalásokat mintegy 6800 gyermekkatonára leszerelése érdekében – csaknem mindegyik visszatérhetett a családjához), illetve a normális környezetükbe való visszaállításuk érdekében a faluközösségekkel. Fontos azonban, hogy ezeket a gyerekeket ne emeljék ki társaik közül, ne részesítsék őket előnyben a „normális” társaikhoz képest, hisz ez ismét az elkülönítésükhöz, a megkülönböztetésükhöz vezet. Ezért van szükség arra, hogy az adott faluközösség valamennyi gyermekét támogassák a tan- és sportanyag tekintetében. (Kongóban több száz gyermekkatonát engedtek szabadon a felkelők, számukra az UNICEF gyermekvédelmi hálózatot épített ki a falvakban.)

Politikai nyomásgyakorlás a háborúban lévő gyermekek fokozottabb védelme érdekében

Az UNICEF által gyakorolt politikai nyomás eredményeként született meg és került számos állam által aláírásra a Gyermekek Jogairól szóló Egyezmény Kiegészítő Jegyzőkönyve.

Ugyancsak az UNICEF munkájának köszönhető, hogy 18 életévben határozták meg a beszorozható katonák legalacsonyabb életkorát.

Rögzítették továbbá, ismét csak az UNICEF-nek köszönhetően, hogy a gyermekkatonákat

azonnal le kell szerelni, és számukra speciális segítséget kell nyújtani a társadalomba való visszaailleszkedésük biztosítása érdekében.

Megállapították, hogy a gyermekkatonák leserelése minden esetben a béketárgyalások szervezését kell, hogy képezzék.

Végül alapvető szabály, hogy a gyermekeket a háború során elkövetett jogsértéseikért büntetőjogilag nem lehet felelősségre vonni. (Rundában 2000 letartóztatott gyermek közül 200 a bűncselekmény elkövetésének idején még nem töltötte be a 14 életévét, tehát büntetőjogilag nem vonható felelősségre. Annak megakadályozása érdekében, hogy ezeket a gyerekeket bíróság elé állítsák, az UNICEF önálló központot hozott létre.)

(Az UNICEF Németországban kampányt indított a világszerte ellenőrizetlen kézfegyverek ellen, és átadott egy 210 000 aláírásból álló listát a Német Szövetségi Kormánynak, kérte továbbá a kormány aktív és határozott fellépését a kézfegyverekkel szemben. Tevékenységük eredményeként az ENSZ-konferencián részt vevő kormányképviselők megállapodtak egy akcióprogram kidolgozásában és a fegyverkereskedelemre vonatkozó ellenőrzés megerősítésében.)

Szexuális erőszak: háborúk idején gyakran előfordul, hogy a család elveszíti annak férfi tagját, s elveszíti ezáltal a családot fenntartó legalapvetőbb gazdasági és pszichikai forrást. Ez a magyarázata annak, hogy a menekültek 60–80%-a nő és gyermek, és hogy az anyák gyakran kényszerülnek prostitúcióra gyermekeik eltartása érdekében. Háborús környezetben, vagyis egy olyan légkörben, ahol összeomlanak az erkölcsi normák, a nők és a gyermekek gyakran válnak az erőszak és a brutalitás áldozatává. Az UNICEF éppen ezért hangsúlyozza, hogy az ilyen bűncselekmények felett nem lehet szemet hunyni, az elkövetőket felelősségre kell vonni, az áldozatoknak rehabilitációs programokat kell szervezni, törekedni kell a megelőzésre és elősegíteni, hogy az áldozatok mielőbb visszakerüljenek normális, családi környezetükbe.

5.3. A Nemzetközi Vöröskereszt tevékenysége

A Nemzetközi Vöröskereszt jelenleg a világ legnagyobb humanitárius szervezete, mely támogatást nyújt a háború sújtotta övezetek szenvedőinek, a természeti katasztrófák áldozatainak, segít felkutatni az eltűnt személyeket, elősegíti a szétszakított családok egyesítését és humanitárius szállítmányokat juttat az arra rászorulóknak.

A gyermekek részére biztosított általános szolgáltatások, így az egészségügyi ellátás, az élelem és a tiszta ivóvíz, a különbözősegélyszállítmányok célba juttatása mellett a Vöröskereszt nagy hangsúlyt fektet a gyermekkatonák helyzetének javítására is. A konfliktus előtt és alatt egyaránt törekszik a gyermekek besorozásának megakadályozására, illetve a letartóztatott gyermekek érdekeinek védelmére. (A letartóztatott gyermekeket minden körülmények között felnőtt társaiktól elválasztva kell elhelyezni, kivéve a családokat. Amennyiben a gyermek nem mentesül a fogva tartás alól, vagy azt meghosszabbítják, úgy amint lehetséges, át kell szállítani egy fiatalok elhelyezésére szolgáló intézetbe. Biztosítani kell továbbá, hogy a gyermek rendszeres és közvetlen kapcsolatot tarthasson fenn családjával, illetve korának és általános állapotának megfelelően élelemhez és egészségügyi ellátáshoz jusson. Meg kell teremteni annak lehetőségét, hogy a nap nagy részét friss levegőn tölthesse, és hogy tanulmányait folytathassa.) A Nemzetközi Vöröskereszt támogatja a korábbi gyermekkatonák rehabilitációját is. Ezzel összefüggésben kiemelem a Vöröskereszt egyik jelmondatát:

„Their pasts cannot be changed, but their futures can!”

Végül a Nemzetközi Vöröskereszt azon tevékenységét mutatom be, melyet napjainkban Afrikában, különösen annak középső és déli részén fejt ki. A témában érintett területek kiválasztásában ismét az dominált, hogy melyek a konfliktusokkal leginkább terhelt vidékek.

A Nemzetközi Vöröskereszt az afrikai országokban kifejtett tevékenységét a különböző

konfliktusok hatásai és a konfliktust követő állapot jellegzetességeinek megfelelően meghatározott prioritások alapján végzi. Afrika legdélibb pontján a NKVK két prioritást határozott meg: egyrészt párbeszédre és diplomácián keresztül igyekszik az ellenségeskedéseket feloldó megállapodás megkötésére alkalmas szabályok tiszteletben tartásának elérésére a kormányok és minden más lázadó részéről, másrészt pedig humanitárius támogatást igyekszik biztosítani a lakosság számára. Etiópia és Eritrea lakossága a mai napig viseli a közöttük dúlt háborúkövetkezményeit. A szomszédos Szomáliában krónikus konfliktusok emlékeztetnek minket a folyamatosan fennálló szükségállapotra, mely hol fegyveres konfliktus, hol természeti katasztrófa, hol szegénység formájában jelenik meg. Szudán déli területein a nemrégiben megkötött békeszerződés ellenére sem beszélhetünk olyan körülményekről, mint egy 2020 éve békében élő országban. Az a tragédia, melyet Ruanda elszenvedett, vagyis a genocídium nemcsak Ruandában, hanem az egész déli kontinensen érezteti hatását, s igényli a Nemzetközi Vöröskereszt fokozottabb szerepvállalását. Munkatársai így a Kongói Demokratikus Köztársaságban, Ugandában, Ruandában és Burundiban folyamatosan jelen vannak. Ezekben a régiókban a Vöröskereszt különösen fontos szerepet játszik a szabadságuktól jogtalanul megfosztott személyek támogatásában. Nyomást gyakorolnak a kormányokra a szexuális kizsákmányolás áldozatainak rehabilitációját szolgáló programok folytatása érdekében, és támogatják az egymástól elszakított családtagok egyesülését, különösen a Nagy Tavak környékén (1994 óta) és Angolában (2002 óta).

A dolgozat Vöröskeresztre vonatkozó részét egy olyan idézettel zárom, melyet a Nemzetközi Vöröskereszt honlapján találtam, és mely kifejezi minden ember felelősségét, aki fegyvert fog a kezébe, vagy ehhez kapcsolódó döntést hoz.

„Success, however, depends on the will and capacity of those who use weapons and take the political and military decisions which would give life and reality to the notion that even wars have limits.”⁶⁰

5.4. Az ENSZ Biztonsági Tanácsának határozatai

Az ENSZ Biztonsági Tanácsa 1999 óta számos határozatot hozott, és intézkedést tett a gyermekek védelme érdekében. Elítélte a gyermekek fegyveres konfliktusban való részvételét (1261-es számú ENSZ BT-határozat), és döntött a békétárgyalások folyamán alkalmazandó gyermekvédelmi intézkedésekről (1379-es számú ENSZ BT határozat) 2001 novemberében az ENSZ Biztonsági Tanácsa megalkotta azon országok listáját, ahol nemzetközi kötelezettségeik megsértésével gyermekeket soroznak be.⁶¹ Ezt a listát 2003-ban tovább bővítették, így 15 ország 54 fegyveres csoportjára terjesztették ki. 1539-es számú határozatával az ENSZ konkrét akcióterveket és esetleges szankciókat javasolt Afganisztánban, Burundiban, a Kongói Demokratikus Köztársaságban, Libériában, Szomáliában és Elefántcsontparton. Napjainkban az ENSZ 6 akcióprogramot folytat a fegyveres konfliktusokkal összefüggésben, ebből ötöt Afrikában, a tényleges felelősségre vonástól azonban a Tanács tagjai gyakran visszariadnak az állami szuverenitásba való beavatkozás vagy a szankciók foganatosításával járó költségek miatt...

5.5. A Nemzetközi Büntető Bíróság szerepvállalása a fegyveres konfliktusok rendezésében

2002. július 4-én kezdte meg működését a Nemzetközi Büntető Bíróság. Hatáskörébe azon személyek felelősségre vonása tartozik, akik népirtást, emberiség elleni bűntetteket (pl. a nemi erőszak) és háborús bűntetteket követtek el. A bíróság felállításáról rendelkező Római Statútum háborús bűntettnek minősíti a 15 éven aluli gyermekek erőszakos besorozását, toborzását és ellenségeskedésbe való bevonását.⁶² A fent említett rendelkezésnek abból a szempontból van tehát kiemelkedő jelentősége, hogy nemcsak a gyermekek katonaként való részvételét tiltja, hanem bármely más – így például hordár-

ként, szakácsként, kémként stb. – módon történő részvételét is. A Nemzetközi Büntető Bíróság 18 éven aluli személyekkel szemben nem járhat el. 2004 júliusában a Nemzetközi Büntető Bíróság megkezdte a háborús és emberiség elleni jogsértések kivizsgálását Ugandában és Kongóban. Ugandában elsősorban a polgári lakosság elleni támadások kivizsgálására irányul az eljárás, így többek között több ezer gyermek elrablásának tisztázására.

6. Napjaink legfőbb problémái, avagy az Európai Parlament állásfoglalása az emberi jogok helyzete a világban című 2004-es éves jelentésről⁶³

Az Európai Parlament által előterjesztett állásfoglalás egy átfogó képet nyújt az emberi jogok aktuális helyzetéről. A terjedelmes Jelentésnek azon részeit emelem ki, melyek a tanulmány témájához kapcsolódnak.

A Jelentés földrajzi régiók szerint taglalja a világ országainak legfőbb előrelépéseit és hiányait az emberi jogok tiszteletben tartása és biztosítása terén.

1. A nyugat-balkáni régió vonatkozásában az Európai Parlament felszólítja Horvátországot, Bosznia és Hercegovinát, valamint Szerbia és Montenegrót a háborús bűnösökkel kapcsolatos bírósági eljárások tisztességének biztosítására és a volt Jugoszláviával foglalkozó nemzetközi büntetőtörvénysszékkel való együttműködésre.⁶⁴
2. Szíriában a gyermekeket is érintő kínzások és az embertelen bánásmód elterjedtségét hangsúlyozza.⁶⁵
3. Átfogón foglalkozik az iráni problémákkal, így a kiskorúakat érintő kivégzésekkel, és sürgeti a rájuk is érvényes halálbüntetés eltörlését.⁶⁶
4. Oroszországban elítéli a beszláni gyerekek elleni tragikus és el nem felejthető terrorcselekményeket, és felszólítja a csecsenföldi

törvénytelen öldöklések, eltűnések és fogvatartás közbeni kínzások megszüntetésére.⁶⁷

5. Srí Lankában a gyermekek besorozását ítéli el.⁶⁸
6. Felhívja Kambodzsát a nő- és gyermekkereskedelem elleni küzdelem megerősítésére.⁶⁹
7. A legsúlyosabban téli el a Burundiban lévő menekülttáborokban elkövetett tömegmészárlásokat.⁷⁰
8. Aggodalmát fejezi ki az észak-ugandai humanitárius helyzet miatt, vagyis amiatt, hogy a lázadók (az Új Ellenállási Hadserege) tevékenységének következtében a kitelepített népesség még mindig táborokban él. Elítéli továbbá az emberrablásokat, a csonkításokat és a nemi erőszakot.⁷¹
9. Kolumbiában rendszeresen és súlyosan megsértik az emberi jogokat azáltal, hogy a fegyveres csoportok több ezer 15 éven aluli gyermeket vonnak be a konfliktusba.⁷²

A Jelentés külön fejezete foglalkozik a gyermekek jogaival összefüggő aktuális problémákkal. Eszerint a világon minden tizenkét gyermekből egy a kényszermunka legrosszabb formáitól, szexuális kizsákmányolástól vagy kényszerorozástól szenved.⁷³ Jelenleg több gyermek él szegénységben, mint a történelem folyamán bármikor, és még mindig gyermekek milliói halnak meg évente megelőzhető betegségekben.⁷⁴ Növekszik a gyermekkereskedelem áldozatainak száma, és mintegy 104 millió iskolaköteles gyermektől tagadják meg az oktatáshoz való jogot.⁷⁵ A Jelentés külön felszólítja az államokat, hogy fegyveres erőikbe ne sorozzanak be gyermekeket, és 18 év alatti személyeket ne vonjanak be fegyveres összeütközéseikbe.⁷⁶ Elítéli továbbá a gyermekkatónák konfliktusban és háborúban való barbár alkalmazását.⁷⁷ Az Európai Parlament tudatában van annak, hogy a Gyermek Jogairól szóló Egyezmény széles körű elfogadása nem jelenti egyúttal annak valódi alkalmazását, végrehajtását is. Így egyrészt annak végrehajtását, másrészt az Egyesült Államok és Szomália tekintetében az elfogadását sürgeti.⁷⁸

Az Európai Parlament a konfliktusok nőkre és gyermekekre gyakorolt hatását is vizsgálta.

Elítélte a nemi erőszak mint háborús eszköz alkalmazását, és felhívta a figyelmet az AIDS új módon történő terjedésének veszélyére. Kiemelte, hogy az elmúlt években tömeges nemi erőszakot követtek el Kambodzsában, Libériában, Peruban, Boszniában, Sierra Leone-ban, a Kongói Demokratikus Köztársaságban és Afrika számos más országában.⁷⁹ Hasonló nagyságrendű problémát okoz a gyermekkatona helyzetét, hiszen gyermekek ezreit, fiúkat és lányokat a mai napig a Föld több mint 20 országában, így Burundiban, Kongóban, Ugandában, Szudánban, Elefántcsontparton, Guineában, Libériában, Sri Lankán a kormány és a fegyveres lázadók csapatai egyaránt katonaként használnak fel. A Parlament sürgeti a gyerekek leszerelését. Kiemeli továbbá, hogy a gyerekeket nemcsak katonaként, hanem hírvivőként, kémekként, szakácsként, teherhordóként, a lányokat pedig különösen szexuálisrabszolgaként is felhasználják.⁸⁰ Végül a Parlament hangot emel az emberkereskedelemmel összefüggésben is. Elismeri, hogy a szexuális céllal folytatott nő- és gyermekkereskedelem ma már a szervezett bűnözés keretei között folyik, és hogy az nem korlátozódik kizárólag a szexiparra, hiszen az áldozatokat gyakran egyéb munkára kényszerítik. A Parlament Jelentésében kiemelte, hogy az UNICEF szerint Nyugat- és Közép- Afrikában több mint 20 000 gyermeket tesznek rabszolgává a határon átnyúló embercsempészet miatt.⁸¹

Záró gondolatok

A bemutatott adatok és információk azért is megdöbbentőek, mert azt a világot mutatják be, ahol mindennapjainkat éljük. Az UNICEF legfrissebb jelentése⁸² szerint a világ összes gyermekének fele szenved a nyomor, a háború vagy az AIDS miatt. 640 millió gyermeknek nincs fedél a feje fölött, 400 millió gyerek nem jut tiszta ivóvízhez, 300 millióan nem jutnak információhoz a világ eseményeiről, 270 millióan nem részesülnek egészségügyi ellátásban, és 90 millió gyermek rendszeresen éhezik. Sokmilliónyi gyermekről van szó. Miközben a világ vezető gyermekvédel-

mi szervezetei folyamatos jelentéseikben hívják fel a figyelmet a gyermekek e könnyfakasztó és egyben felháborító sorsára, addig a gyakorlatban szinte alig történik valami. Tovább pusztítanak a háborúk, dúlnak a fegyveres konfliktusok, s ha épp valamelyik végre véget ér, születik egy újabb helyette. Több száz ezer gyermeket még mindig besoroznak, nemi erőszak áldozatává válnak, elveszítik szüleiket. Nem szeretnék szentimentális világmegváltó gondolatokba mélyedni, de tény, hogy egy ilyen téma kapcsán nemcsak a jogász, hanem az ember is megszólal. Véleményem szerint két okkal magyarázható, hogy a 21. században még mindig ilyen körülmények között élnek a gyerekek. Egyrészt nem elegendő „fekete listák” nyilvánosságra hozatala azokról az országokról és fegyveres csoportokról, ahol gyermekekkel szembeni jogsértéseket követnek el, hanem tényleges intézkedésekre, korlátozásokra van szükség. Gondolok itt mindenekelőtt a katonai segítségnyújtás, vagyis a fegyverszállítmányok korlátozására. Ez persze teljes egészében ellentétes a nagyhatalmak érdekeivel, köztük a Biztonsági Tanács állandó tagjainak érdekeivel is. A BT 5 állandó tagja (Franciaország, Oroszország, Kína, Egyesült Királyság, USA) a világ fegyverexportjának 88%-áért felelős. A jóváhagyott nemzetközi fegyverexportok évi 21 milliárd dollárt tesznek ki,⁸³ vagyis többet, mint amit az országok segélyezésre fordítanak. Így most már nem meglepő, hogy 2004. január 22-én az ENSZ Biztonsági Tanácsában az USA, Nagy Britannia és Franciaország elutasította az ENSZ különleges megbízottjának, Olara Otunnunak azon javaslatát, hogy szankciókkal, utazási korlátozásokkal és fegyverembargóval sújtsák a gyermekeket besorozó államokat. Addig a percig tehát, amíg bizonyos országok gazdasági érdekei a számtalan nemzetközi gyermekjogi és gyermekvédelmi egyezmény ellenére megelőzik a gyermekek elvileg „mindenek felett álló” érdekeit, valódi javulás nem várható. Gyakorlatilag egy olyan szituáció áll fenn, amely nem elsősorban az egyezmények és nyilatkozatok hiányosságából vagy elégtelenségéből ered, hanem abból a könnyen átlátható indokból, hogy a nagyhatalmak érdeke mást kíván. Az előbb úgy fogal-

maztam, hogy nem elsősorban az egyezmények hiányosságából erednek a problémák. Ezt arra is értem, hogy az egyezményeket ki lehet egészíteni, a felmerülő újhelyzeteknek megfelelően fakultatív jegyzőkönyveket lehet hozzájuk fűzni, vagy egy újabb egyezményben lehet az adott kérdést szabályozni. Példa lehet erre a Gyermek Jogairól szóló Egyezmény és a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 182 számú határozata, hiszen mg az Egyezmény nem lépett fel kellő mértékben a gyermekmunka ellen, nem határozta meg, hanem az államok belső jogalkotására bízta a munkavégzéshez szükséges minimális életkor meghatározását, addig a Határozat ezt megtette. Az előzőekben 2 okról beszéltem. A második ok elméletibb, a kultúrák közötti különbségekhez kapcsolódik. A tanulmányban bemutatott problémák elsősorban az afrikai kontinens fejlődő országaiban mutatkoznak meg. Egy elmaradottabb világban, ahol talán amiatt is nehezebb békére nevelni az embereket, mert a harc, a háború nem a már amúgy is jólétben élő emberek vagyonának fokozására, hanem az életben maradásra irányul. Ki az, aki megszerzi azt a földet, ahol még fű nő, amit még meg lehet művelni, ahol még ásványkincsek vannak, vagyis ahol még élet születhet? Az pedig már gyakorlatilag mindegy, hogy ez a föld egy másik országban van-e, vagy az egymással szembenálló felek saját országában. Nekünk, európaiaknak ezt kell megértenünk. Hogyan tudjuk megértetni ezekkel a fegyveres csapatokkal, hogy nem a háború jelenti a megoldást? Azt gondolom, hogy itt van különösen nagy szerepe az oktatásnak és közvetetten a politikának. Ha az embereket már kiskoruktól kezdve a békére, az egymás iránti toleranciára és megértésre neveljük, ha felnyitjuk a szemüket arra, hogy konfliktus esetén nem kell rögtön felemelnünk a kezünket, akkor egy idő után talán természetessé válik az egymás iránti tisztelet. Az egyezmények és a nyilatkozatok szándékokat, elhatározásokat fogalmaznak meg. A politika, a gazdasági érdekek azonban gyakran ezektől eltérő döntéseket követelnek. Itt keletkezik az ellentét, ez magyarázza az egyezmények tényleges végrehajtásának elmaradását s végső soron gyermekek millióinak szomorú sorsát.

Jegyzetek

- 1 Világ-nyilatkozat a gyermek túlélésével, védelmével és fejlődésével kapcsolatban: Bevezető rész
- 2 A. Tamás: Gyermekvédelem: 2005. január 5.
- 3 BBC World Service: Children's Rights: Children of conflict, 2006. január 7.
- 4 United Nations: General Assembly: Report of the Special Representative of the Secretary General for Children and Armed Conflict, 2005. szeptember 7. alapján
- 5 Nagy Károly: Nemzetközi jog, (1999. Püski kiadó): 611. oldal
- 6 Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya: 20. cikk 1. pont
- 7 Uo. 20. cikk 2. pont
- 8 Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya: 10. cikk 3. pont
- 9 Az Emberi Jogok és az Alapvető Szabadságok Védelméről szóló Egyezmény: 3. cikk
- 10 Uo. 4. cikk
- 11 Az Emberi Jogok és az Alapvető Szabadságok Védelméről szóló Egyezmény, első kiegészítő jegyzőkönyv: 2. cikk
- 12 Uo. hatodik kiegészítő jegyzőkönyv: 1. cikk
- 13 Weltreport 2004: Kindersoldaten: International Coalition to Stop the Use of Child Soldiers
- 14 African Charter on the Rights and Welfare of the Child, hatályos: 1999. november 29.
- 15 African Charter on the Rights and Welfare of the Child, 1. fejezet, 2. cikk
- 16 Uo. 1. fejezet, 5. cikk
- 17 Uo. 1. fejezet, 11. cikk
- 18 Uo. 1. fejezet, 14. cikk
- 19 Uo. 1. fejezet, 15. cikk
- 20 Uo. 1. fejezet, 16. cikk
- 21 Uo. 1. fejezet, 22. cikk
- 22 Uo. 1. fejezet, 29. cikk
- 23 Emberi Jogok Amerikaközi Egyezménye (1969. San José) 19. cikk
- 24 Uo. 4. cikk
- 25 A Közgyűlés 1386/ (XIV) számúhatározata
- 26 Gyermek Jogairól szóló Egyezmény: 3 cikk 1 pont
- 27 Uo. 6. cikk 1. pont
- 28 Uo. 6. cikk 2. pont
- 29 Uo. 28. cikk

- 30 Uo. 32. cikk
 31 Uo. 33. cikk
 32 Uo. 34. cikk
 33 Uo. 35. cikk
 34 Uo. 37. cikk
 35 Uo. 38. cikk
 36 Uo. 39. cikk
 37 Fakultativprotokoll zum Übereinkommen über die Rechte des Kindes betreffend die Beteiligung von Kindern an bewaffneten Konflikten: Artikel 1
 38 Uo. Artikel 4
 39 Fakultativprotokoll zum Übereinkommen über die Rechte des Kindes betreffend den Verkauf von Kindern, die Kinderprostitution und die Kinderpornographie: Artikel 1
 40 Uo. Artikel 2
 41 Világ-nyilatkozat a gyermek túlélésével, védelmével és fejlődésével kapcsolatban: Bevezető rész
 42 Uo. A kihívás
 43 UNICEF: Kinder im Krieg, Ein Kinderrechte-Notfall, Konflikte in der Welt von heute UNICEF: Information: Kinder im Krieg und auf der Flucht: Kinder als Zielscheibe
 44 World Disaster Report 1997, az adatok 1996-ra vonatkoznak, összeállította az Uppsala Egyetem: Department of Peace and Conflict Research.
 45 *Új pedagógiai szemle*, 2004/12. szám: Mihály Ildikó összeállítása alapján
 46 Resolution 1612
 47 *Új pedagógiai szemle*, 2004/ 12. szám, Mihály Ildikó összeállítása alapján
 48 Weltreport 2004, Kindersoldaten, International Coalition to Stop the Use of Child Soldiers
 49 Weltreport 2004. Kindersoldaten. International Coalition to Stop the Use of Child Soldiers alapján
 50 Európai Parlament: Jelentéstervezet a fejlődő országokban a gyermekek kizsákmányolásáról, különös tekintettel a gyermekmunkára (2004/ 2005)
 51 Bíró Gáspár: Az emberi jogok helyzete Szudánban a kilencvenes években
 52 UNICEF-Grundsatzpapier: Kinder im Krieg: Ein Kinderrechte-Notfall alapján, és az UNICEF-Information: Kinder im Krieg und auf der Flucht, Kinder als Zielscheibe: Graca Machel jelentése alapján
 53 UNICEF-Grundsatzpapier: Kinder im Krieg: Ein Kinderrechte-Notfall alapján
 54 UNICEF-Information: Kinder im Krieg und auf der Flucht, Kinder als Zielscheibe: Graca Machel jelentése alapján
 55 UNICEF: Information: Kinder im Krieg und auf der Flucht: Kinder als Zielscheibe alapján
 56 *Új Pedagógiai Szemle*, 2004/12.: Mihály Judit összeállítása alapján
 57 Az UNICEF hivatalos honlapja alapján
 58 Oxfam: Megfizeti az árat c. jelentése alapján
 59 UNICEF: Information: Kinder im Krieg und auf der Flucht
 60 UNICEF Grundsatzpapier: Kinder im Krieg. Ein Kinderrechte-Notfall
 61 International Committee of Red Cross honlap, The ICRC in central and southern Africa – 2005 activities and prospects
 The ICRC in the Horn of Africa – 2005 activities and prospects
 62 Római Statútum a Nemzetközi Büntető Bíróság felállításáról (1998. június 17): 8. cikk, vii. pont
 63 2005. április 28. csütörtök, Brüsszel
 64 Az Európai Parlament állásfoglalása az emberi jogok helyzete a világban 2004-es éves jelentésről: 2. pont
 65 Uo. 26–27. pont
 66 Uo. 31. pont
 67 Uo. 35., 37. pont
 68 Uo. 52. pont
 69 Uo. 56. pont
 70 Uo. 76. pont
 71 Uo. 77. pont
 72 Uo. 88. pont
 73 UNICEF gyermekmunkáról szóló jelentése 2005.
 74 Az Európai Parlament állásfoglalása az emberi jogok helyzete a világban 2004-es éves jelentésről: 121. és 126. pont
 75 Uo. 128. és 127. pont
 76 Uo. 130. pont
 77 Uo. 131. pont
 78 Uo. 122. és 125. pont
 79 Uo. 132., 133. és 134. cikke
 80 Uo. 137., 139. és 140. cikke
 81 Uo. 180. pont
 82 Az UNICEF 2005.évi éves jelentése a gyermekvilág állapotáról – Gyermekkor fenyegetés alatt
 83 Amnesty International, Oxfam, Kézifegyverek Elleni Nemzetközi Hálózat (IANSA): Control arms kampány adatai alapján

◆ Megjelent: ÚISZ 14. szám (2007 / tavasz)